

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2022-2023

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Irena Krausová

**Didaktika v andragogice a vzdělávání v sociálních službách
se zaměřením na seniory 65+**

Praha 2023

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Bohumír Fiala

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED STUDIES

2022-2023

BACHELOR THESIS

Irena Krausová

**Didactics in andragogy and education in social services
with a focus on seniors 65+**

Prague2023

The Bachelor Thesis Work Supervisor:

PhDr. Bohumír Fiala

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 7. 3. 2023

Irena Krausová

Poděkování

Děkuji svému vedoucímu práce PhDr. Bohumíru Fialovi za pomoc při výběru tématu mé bakalářské práce, za její vedení, připomínkování a v neposlední řadě za vstřícný přístup a trpělivost.

Anotace

Bakalářská práce se zaměřuje na téma vzdělávání dospělých, konkrétněji na problematiku andragogické didaktiky ve vzdělávání seniorů v domovech pro seniory. Hlavním cílem práce je s využitím dotazníkového šetření zjistit, jaké organizační formy a výukové metody jsou využívány ve vzdělávání seniorů v prostředí domova pro seniory a jak senioři toto vzdělávání hodnotí. Dílčím cílem práce je představení andragogiky jako jedné z pedagogických věd, která se podílí na vzdělávání jedinců v seniorském věku. Práce je členěna do dvou základních celků, teoretického a výzkumného. Teoretická část (1. a 2. kapitola) se věnuje teoretickým východiskům vzdělávání dospělých a seniorů. Kapitola první vymezuje základní pojmy a dále pojednává o edukačním procesu ve vzdělávání dospělých se zaměřením na vzdělávání seniorů. Kapitola druhá představuje vybrané poznatky z andragogické didaktiky. Jádrová část teoretické části prezentuje poznatky o formách a metodách výuky v andragogice se zaměřením na vybrané andragogické metody uplatňované ve vzdělávání seniorů (arteterapie, canisterapie, hipoterapie, cvičení jógy). Obsahem výzkumné části (3. kapitola) je prezentace cílů, metodiky, výsledků a souhrnu dotazníkového šetření, provedeného na vzorku lektorů působících v programech vzdělávání v domovech pro seniory. Výzkum se zaměřuje na didaktickou stránku vzdělávání seniorů tak, jak je popsána v teoretické části. Z metodického hlediska práce využívá postupů kvantitativního výzkumu a obecně vědeckých metody analýzy, syntézy, komparace a generalizace.

Klíčová slova

andragogika, celoživotní vzdělávání, domov pro seniory, didaktika, didaktické metody, kvantitativní výzkum, lektor, organizační formy ve vzdělávání dospělých, vzdělávání seniorů, specifické metody ve vzdělávání seniorů

Annotation

The bachelor's thesis focuses on the topic of adult education, more specifically on the issue of andragogic didactics in the education of seniors in homes for the elderly. The main goal of the work is to find out, using a questionnaire survey, what organizational forms and teaching methods are used in the education of seniors in the environment of a home for the elderly and how seniors evaluate this education. The partial goal of the work is the introduction of andragogy as one of the pedagogical sciences that participates in the education of individuals in the senior age. The work is divided into two basic units, theoretical and research. The theoretical part (chapters 1 and 2) is devoted to the theoretical starting points of the education of adults and seniors. The first chapter defines the basic concepts and further discusses the educational process in adult education with a focus on the education of seniors. The second chapter presents selected findings from andragogic didactics. The core part of the theoretical part presents knowledge about the forms and methods of teaching in andragogy with a focus on selected andragogic methods applied in the education of seniors (art therapy, canistherapy, hippotherapy, yoga exercises). The content of the research part (Chapter 3) is a presentation of the objectives, methodology, results and summary of the questionnaire survey, conducted on a sample of lecturers working in education programs in homes for the elderly. The research focuses on the didactic aspect of senior education as described in the theoretical part. From a methodological point of view, the work uses quantitative research procedures and generally scientific methods of analysis, synthesis, comparison and generalization.

Keywords

andragogy, didactics, didactic methods, home for seniors, lecturer, lifelong education, quantitative research, organizational forms in adult education, seniors' education, specific methods in seniors' education

OBSAH

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1 ANDRAGOGIKA	11
1.1 Andragogika v systému pedagogických věd	11
1.2 Edukace v andragogice	13
1.2.1 Výchovně vzdělávací proces v andragogice	14
1.2.2 Kurikulum v andragogice.....	16
1.2.3 Komunikace v andragogice.....	18
1.3 Andragogika ve vzdělávání seniorů.....	20
1.3.1 Specifika seniorského věku ve vztahu ke vzdělávání	21
1.3.2 Vzdělávání seniorů v prostředí Domova pro seniory.....	23
2 ANDRAGOGICKÁ DIDAKTIKA.....	26
2.1 Vymezení didaktiky	26
2.1.1 Základní činitelé didaktického procesu.....	27
2.1.2 Didaktické principy.....	28
2.1.3 Didaktické formy	30
2.1.4 Didaktické metody	32
2.2 Andragogická didaktika.....	34
2.2.1 Role lektora v andragogickém vzdělávání.....	36
2.2.2 Organizační formy ve vzdělávání dospělých	37
2.3 Vybrané didaktické metody ve vzdělávání seniorů v domovech pro seniory	39
2.3.1 Arteterapie.....	39
2.3.2 Canisterapie.....	41
2.3.3 Hipoterapie.....	42
2.3.4 Cvičení jógy	42
PRAKTICKÁ ČÁST	44
3 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ: VZDĚLÁVÁNÍ V DOMOVECH PRO SENIORY	44
3.1 Cíle práce a výzkumná otázka	44
3.2 Metodika	45
3.2.1 Metody sběru dat.....	45

3.2.2	Metody vyhodnocení dat.....	45
3.2.3.	Výzkumný vzorek.....	46
3.3	Výsledky	47
4	SOUHRN A DISKUSE	62
	ZÁVĚR	68
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	71
	SEZNAM ZKRATEK	76
	SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ	77
	SEZNAM PŘÍLOH.....	79

ÚVOD

Bakalářská práce se zaměřuje na téma vzdělávání dospělých, konkrétněji na problematiku andragogické didaktiky ve vzdělávání seniorů v domovech pro seniory. Hlavním cílem práce je s využitím dotazníkového šetření zjistit, jaké organizační formy a výukové metody jsou využívány ve vzdělávání seniorů v prostředí domova pro seniory a jak senioři toto vzdělávání hodnotí. Dílčím cílem práce je představení andragogiky jako jedné z pedagogických věd, která se podílí na vzdělávání jedinců v seniorském věku.

Vzhledem k tomu, že se dlouhodobě věnuji práci se seniory a pracuji jako sociální pracovnice v domově pro seniory, zaměřuje se tato bakalářská práce převážně na metody terapeutické, které se nejen v našem domově nejvíce využívají, ale jsou také nejvíce seniory žádané.

Téma práce je navýsost aktuální. Počet seniorů v populaci České republiky stoupá. V průběhu let 2012–2021 vzrostl v České republice počet seniorů (osob 65letých a starších) o více než 400 tisíc z 1,7 milionu k 1. lednu. 2012 na 2,17 milionu k 31. prosinci 2021, což představuje nárůstu seniorské populace o 27 %. Souběžně s tím se postupně zvyšuje i zastoupení seniorské složky v populaci jako celku. Současně s tím i stoupá počet seniorů v pobytových zařízeních sociálních služeb, včetně domovů pro seniory. Mezi služby, které domov pro seniory (DpS) svým klientům nabízí, jsou i různé aktivizační činnosti. V rámci těchto dochází i ke vzdělávání, tj. k edukačním procesům v nejširším slova smyslu, při nichž dochází k učení na straně nějakého subjektu (seniora), jemuž je exponován nějakým jiným subjektem (lektorem, personálem DpS) nějaký druh informace. Na vzdělávání dospělých se zaměřuje andragogika jakožto jedna z aplikovaných pedagogických věd. V jejím rámci rozvíjí i subdisciplína andragogická didaktika zkoumající procesy vyučování, učení a vzdělávání dospělých. A právě na andragogickou didaktiku uplatňovanou specificky při vzdělávání seniorů v prostředí domovů pro seniory se zaměřuje tato bakalářská práce.

Práce je členěna do dvou základních oddílů, teoretického a výzkumného. Teoretická část (1. a 2. kapitola) se věnuje teoretickým východiskům vzdělávání dospělých a seniorů. Kapitola první vymezuje základní pojmy a dále pojednává o edukačním procesu ve vzdělávání dospělých se zaměřením na vzdělávání seniorů. Kapitola druhá představuje vybrané poznatky z andragogické didaktiky. Jádrová část teoretické části prezentuje poznatky o formách a metodách výuky v andragogice se zaměřením na vybrané andragogické metody uplatňované ve vzdělávání seniorů (arteterapie, canisterapie, hipoterapie, cvičení jógy). Na tyto terapeutické metody se bakalářská práce zaměřuje z toho důvodu, protože dle výzkumu jsou právě ony metody nejpoužívanější a nejžádanějšími u seniorů v domovech pro seniory.

Obsahem výzkumné části (3. kapitola) je prezentace cílů, metodiky, výsledků a souhrnu dotazníkového šetření, provedeného na vzorku lektorů působících v programech vzdělávání v domovech pro seniory. Výzkum se zaměřuje na didaktickou stránku vzdělávání seniorů tak, jak je popsána v teoretické části. Z metodického hlediska práce využívá postupů kvantitativního výzkumu a obecně vědeckých metody analýzy, syntézy, komparace a generalizace. Kapitola čtvrtá je vyhrazena souhrnu získaných poznatků a jejich interpretaci ve světle diskuse se zdroji odborné literatury a výzkumu zaměřeného na vzdělávání seniorů.

TEORETICKÁ ČÁST

1 ANDRAGOGIKA

1.1 ANDRAGOGIKA V SYSTÉMU PEDAGOGICKÝCH VĚD

Andragogiku je možné definovat jako vědu, která se zabývá výchovou a vzděláváním dospělých jedinců a nese s sebou zvláštnosti s tím spojené. Jedná se o vědní obor, jenž je specifický především tím, že jeho základ tkví v celé řadě oborů a má silný vztah k praxi. V rámci odborné literatury je možné setkat se s tvrzením, že je andragogika vědou, která pomáhá dospělým se úspěšně učit a pozitivně ovlivňovat a vyvíjet svou osobnost.¹

Z hlediska obecné definice je možné ji charakterizovat jako teorii vzdělávání dospělých, jež se vyvíjí jako samostatný vědní obor souvisle s klasickou školskou pedagogikou. Je však potřeba si uvědomit, že má andragogika interdisciplinární charakter, kdy v rámci svého uplatňování využívá poznatků z psychologie, sociologie, ekonomie a teorií jednotlivých profesí. K rozvoji tohoto vědního oboru dochází postupně od 60. let, kdy v jeho rámci probíhá příprava specialistů pro práci v oblasti vzdělávání dospělých, personalistiky, řízení lidských zdrojů atd.²

Andragogiku je možné vnímat jako vědu aplikovanou, kdy slouží v oblasti společenských vztahů, vědu induktivní, když pracuje na tom základě, že je nejprve dohledán problém, jenž je následně identifikován a řešen prostřednictvím teorií. Dále se jedná také o vědu normativní, což znamená, že jsou předem formulovány cíle, kterých daný jedinec potřebuje dosáhnout a následně pak přichází formulování prostředků a metod, prostřednictvím nichž je k daným cílům možné dojít. V neposlední řadě se pak jedná o vědu transdisciplinární, což znamená, že prochází skrze celou řadu příbuzných vědních oborů. Jak již bylo uvedeno, využívá ke svému studiu sociologii, psychologii,

¹ VETEŠKA, J., TURECKIOVÁ, M. *Kompetence ve vzdělávání*. Praha: Grada, 2008, s. 14. ISBN 978-80-247-1770-8.

² PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E. M. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009, s. 13. ISBN 978-80-7367-647-6.

pedagogiku, ale též ekonomii. Na základě toho pak je danému jedinci umožněno nejen větší vědecké poznání, ale též posílení sebereflexe.³

Pojem andragogika však nelze vnímat jen jako studijní obor, nýbrž se jedná také o směr života, uvažování a dalšího rozvoje jedince. Zajímavé je nepochybně současné pojetí této vědní disciplíny v rámci českých zemí, kde představuje ještě do značné míry mladý termín, s nímž je možné setkat se až od roku 1990. Jeho zavedení má na svědomí rozhodnutí akreditační komise Ministerstva školství, která v daném roce potvrdila andragogiku jako studijní, doktorandský a habilitační obor, jenž se začal vyučovat na vysokých školách. V současné době se u nás objevují rozličné koncepte andragogiky, kdy je chápání andragogiky rozlišováno na tzv. užší pojetí, kdy lze andragogiku vnímat jako vědu zabývající se vzděláváním dospělých a širší pojetí, kdy do sebe zahrnuje veškeré působení na dospělého jedince, a to i na jeho sociální oblast, resocializaci či péči.⁴

Andragogika, přestože se jedná o vědu poměrně mladou, do sebe zahrnuje řadu subdisciplín. V první řadě je možné hovořit o andragogické didaktice, která se v rámci své činnosti zaměřuje na teorii výuky a její kořeny lze sledovat v obecné didaktice. Andragogická diagnostika je specifická tím, že pracuje s konkrétními problémy vzdělávání dospělého jedince, kterými jsou jeho věk, zdravotní stav, časové možnosti, informační potřeby atd. K předmětům andragogické didaktiky patří vzdělávací cíle, obsah vzdělávání i formy a metody vzdělávání dospělého člověka.⁵

Vlastní andragogickou disciplínou je pak také komparativní andragogika, která však v současné době ještě není plně zpracovaná. Její základ tkví v tom, že dochází ke srovnávání systémů vzdělávání dospělých v jiných zemích, přičemž shromažďuje o těchto vzdělávacích systémech celou řadu důležitých informací. Význam komparativní andragogiky lze shledávat zejména v souvislosti se zapojováním se do evropského kontextu, a to hlavně z pohledu hledání nových srovnatelných možností,

³BARTOŇKOVÁ, H., ŠIMEK, D. *Andragogika: studijní text pro distanční studium*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, s. 24. ISBN 80-244-0394-3.

⁴BENEŠ, M. *Andragogika*. Praha: Grada, 2008, s. 11. ISBN 978-80-247-2580-2.

⁵PALÁN, Z. *Lidské zdroje – výkladový slovník*. Praha: Academia, 2002, s. 16. ISBN 80-200-0950-7.

jež by se staly zdrojem pro zapojení do formovaného evropského trhu práce a trhu vzdělávání.⁶

V neposlední řadě je potřeba zmínit také samostatnou andragogickou subdisciplínu, jíž je gerontagogika. Ta patří také do oblasti andragogiky a představuje jednu z etap celoživotního vzdělávání. Gerontagogika cílí na vzdělávání seniorů, jimiž jsou rozuměni takoví lidé, kteří se nacházejí v postproduktivním věku. Zásluhou proměňující se demografické situace, která je zapříčiněna stárnutím populace, má stále větší důležitost. Osoby, které budou nuceny si také v důchodovém věku stále vydělávat, si budou také muset průběžně obnovovat své znalosti i dovednosti.⁷

1.2 EDUKACE V ANDRAGOGICE

Andragogika je oborem, jenž cílí k záměrnému utváření osobnosti dospělého jedince neboli k jeho edukaci. Vlastní edukační proces v andragogice je pak založen na pracování s jedincovými vzdělávacími možnostmi, když se snaží v první řadě o optimální rozvoj dospělého, prostřednictvím něž může dojít ke snazší integraci daného jedince do společnosti ve kterékoli etapě jeho života.⁸

Edukací je rozuměn vzdělávací proces dospělého, jenž sestává ze dvou hlavních činitelů. Těmi jsou vzdělavatel a vzdělávaný, když v rámci vzdělávání dospělých se tradiční označení učitel a žák nevžilo. Většina edukačních situací představuje skupinovou výuku, díky tomu jsou činitelé v rámci odborné literatury označováni jako vzdělavatel a vzdělávaní.⁹

Osobnost vzdělavatele je možné charakterizovat jako jedince, jenž se snaží podněcovat, organizovat a řídit proces vzdělávání dospělých jedinců. Má tedy obdobný charakter jako běžný pedagogický pracovník. Rozdíl lze spatřovat u osoby

⁶ PALÁN, Z. *Lidské zdroje – výkladový slovník*. Praha: Academia, 2002, s. 16. ISBN 80-200-0950-7.

⁷ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E. M. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009, s. 95. ISBN 978-80-7367-647-6.

⁸ PRŮCHA, J., VETEŠKA, J. *Andragogický slovník*. Praha: Grada, 2014, s. 19. ISBN 978-80-247-4748-4.

⁹ BENEŠ, M. *Andragogika*. Praha: Grada, 2008, s. 37-38. ISBN 978-80-247-2580-2.

vzdělávaného. Ten nepředstavuje v rámci edukačního procesu prostou dospělou obdobu žáka (dítěte). Pozice dospělého se v edukačním procesu odlišuje, když je stavěn do pozice rovnocenného partnera vzdělavatele. Od dětského žáka se dospělý vzdělávaný odlišuje celou řadou rysů, jež se odrážejí v efektivitě edukačního procesu dospělého. Kromě životních, pracovních a studijních zkušeností se jedná také o zdravotní stav, postoje okolí ke vzdělávání dospělého atd. Zmíněné specifické rysy mohou ovlivňovat kvalitu a efektivitu edukačního procesu dospělého, a to nejen pozitivně, ale také negativně.¹⁰

S procesem edukace je pak spojen také termín edukační cíl, jenž představuje naprosto zásadní oblast vzdělávání dospělých. Odvíjí se od něj konkretizace obsahu edukace. Zmínit je pak potřeba také skutečnost, že na realizaci edukačního procesu se podílí také volba vhodných edukačních prostředků, které jsou základním nástrojem edukace jedince. Mezi nimi jsou za naprosto zásadní především formy a metody edukace.¹¹

1.2.1 VÝCHOVNĚ VZDĚLÁVACÍ PROCES V ANDRAGOGICE

S problematikou andragogiky stejně jako standardní pedagogiky je spojeno také výchovně-vzdělávací působení na dospělého jedince. Zdrojem výchovy je v tomto případě osvojování si informací, jež mají naprosto zásadní roli v praktickém uplatnění jedince a jeho zapojení do kolektivu. Všechny informace, jež jsou v rámci andragogického vzdělávání předávány, obsahují nejen racionální, ale zejména hodnotovou složku. Právě hodnotové informace mají výchovnou funkci ve vztahu k dospělému. Vzdělavatel tak z tohoto hlediska plní výchovné funkce, když působí na dospělé, jež se stávají přímými objekty jeho působení. V některých případech se pak vzdělavatel stává spíše jejich partnerem, jenž jim napomáhá na cestě osvojování si nových vědomostí. Vzdělavatel na dospělé působí svou vlastní osobností a pohledem na svět, jenž předkládá dospělým jako možný vklad do jejich diskuse.¹²

¹⁰ VETEŠKA, J., VACÍNOVÁ, T. a kol. *Aktuální otázky vzdělávání dospělých. Andragogika na prahu 21. století*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2011. s. 44. ISBN 978-80-7452-012-9.

¹¹ VETEŠKA, J. *Přehled andragogiky. Úvod do studia vzdělávání a učení se dospělých*. Praha: Portál, 2016, s. 18. ISBN 978-80-262-1026-9.

¹² BALVÍN, J. *Andragogika jako teorie výchovy a vzdělávání dospělých*. Praha: Hnutí R, 2011, s. 7. ISBN 978-80-86798-16-5.

Výchovou je obecně rozuměn proces přípravy na život emancipovaného a rozumného jedince, jenž je vnímán jako konečný produkt výchovy. Je pochopitelné, že emancipovaná a rozumná osobnost nemůže být nikým řízena nebo usměrňována. Z tohoto pohledu nelze dospělého jedince vychovávat. Proto má andragogika obecně s termínem výchova problémy.¹³

Termín výchova byl v rámci andragogiky nahrazen termínem socializace. Jedná se obecně o proces nahrazující výchovu v podobě, která je využívána v rámci vzdělávacího procesu dětí a mládeže. Socializace v komparaci s výchovou souvisí s vědeckou oblastí, když se jedná o pojem mnohem širší než výchova a vzdělávání. Socializace počítá s tím, že dospělý jedinec je autonomním subjektem svého vlastního rozhodování, proto již dle teorie pedagogiky výchovu nepotřebuje. Dospělý jedinec totiž z tohoto pohledu po projití předchozí výchovy se stal subjektem své vlastní výchovy. Díky socializačním teoriím se pak dospělý přestal vnímat jako hotový a stabilní útvar.¹⁴

Výchovně-vzdělávací proces u dospělého představuje velice složitý proces, jehož specifika souvisejí mimo jiné s ontogenetickým vývojem osobnosti dospělého a jeho věkovou dimenzí, pro něž je žádoucí osobitý psychologický a pedagogický vztah edukátora (vzdělavatele) k objektu svého působení (edukanta – vzdělávaného).¹⁵

Metody výchovy nejsou v případě dospělých rozpracovány do takové míry, jako je tomu u dětí. Je tomu proto, že se předpokládá, že dospělí již vychovaní jsou a jedinou jejich potřebou v rámci výchovně-vzdělávacího procesu je se dovzdělávat. K výchovným metodám zde proto patří diskuze, filmové, rozhlasové nebo televizní lekce, individuální, skupinové nebo frontální práce v terénu a rozličné typy cvičení, nácviků a přecvičování. V rámci uplatňování metod výchovy dospělých je potřeba brát v potaz skutečnost, že v současné době neexistuje jedna správná univerzální metoda. U každé ze jmenovaných se nalézají silné a slabé stránky, když jejich volba by měla

¹³ BALVÍN, J. *Andragogika jako teorie výchovy a vzdělávání dospělých*. Praha: Hnutí R, 2011, s. 8. ISBN 978-80-86798-16-5.

¹⁴ BALVÍN, J. *Andragogika jako teorie výchovy a vzdělávání dospělých*. Praha: Hnutí R, 2011, s. 9. ISBN 978-80-86798-16-5.

¹⁵ VETEŠKA, J. *Přehled andragogiky. Úvod do studia vzdělávání a učení se dospělých*. Praha: Portál, 2016, s. 63. ISBN 978-80-262-1026-9.

vycházet z charakteru výchovných cílů, charakteru formy, vstupních znalostí, složení edukantů a stupni jejich aktivizace, fázi učebního procesu, potřebě změny postupu, prostorových podmínkách a konečně na kompetenční úrovni vzdělavatele.¹⁶

1.2.2 KURIKULUM V ANDRAGOGICE

Termín kurikulum je pojmem, jenž se v českém pedagogickém prostředí v minulosti příliš neuplatňoval. Setkat se s ním bylo možné spíše v západních zemích. Pojem je odvozen od latinského výrazu „currere“, jenž lze překládat jako běžet. Odtud také pochází dobře známý termín „curriculum vitae“ neboli průběh života. Je však potřeba si uvědomit, že v rámci pedagogických a školských souvislostí nabývá termín kurikulum zcela jiného, nejednoznačného významu, když se jedná o pojem zahrnující obsah, cíle, realizaci, evaluaci, kontrolu a podmínky vzdělání.¹⁷

V rámci odborné literatury lze nalézt celou řadu definic tohoto pojmu. Nejčastěji se vyskytuje definice, jež vnímá kurikulum jako obsah veškerých zkušeností, jež studenti získávají ve škole a v činnostech ke škole se vztahujících, jejím plánování a hodnocení.¹⁸

Existuje však řada dalších možných pojetí kurikula. Podlahová a kol. (2012) představuje výčet nejčastějších možných definic. Kurikulum může představovat seznam vyučovaných předmětů a jejich časové dotace pro pravidelné vyučování na daném typu vzdělávací instituce. V užším slova smyslu lze na kurikulum nahlížet jako na program výuky a jeho praktické pojetí. V širším slova smyslu se pak jedná o veškeré učení, které je uskutečňováno ve škole a dalších institucích.¹⁹

V rámci andragogiky je termín kurikulum vnímán jako celkový program učení realizovaný v rámci všech vzdělávacích institucí. Jedná se o proces, prostředí

¹⁶ KALNICKÝ, J. *Základy pedagogiky a andragogiky. Distanční studijní text*. Opava: Slezská univerzita, 2019, s.100. [Online] [cit. 17. 1. 2023]. Dostupné z: https://repozitar.cz/repo/37497/Zaklady_pedagogiky_a_andragogiky.pdf.

¹⁷ PODLAHOVÁ, L., a kol. *Didaktika pro vysokoškolské učitele*. Praha: Grada Publishing, 2012, s. 22. ISBN 978-80-247-4217-5.

¹⁸ PRŮCHA, J. a kol. *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009, s. 126. ISBN 978-80-736-7546-2.

¹⁹ PODLAHOVÁ, L., a kol. *Didaktika pro vysokoškolské učitele*. Praha: Grada Publishing, 2012, s. 22-23. ISBN 978-80-247-4217-5.

a prostředky, jejichž prostřednictvím lze dosáhnout předem vymezených cílů ve vzdělávání. Obecně platí skutečnost, že každé vzdělávání vychází z vlastní kurikulární podstaty.²⁰

Kurikulum v andragogice je identifikováno ve třech základních rovinách. V první řadě se jedná o kurikulum zamýšlené, jež je ve vzdělávací soustavě určité země plánováno jakožto cíle a obsah vzdělání. Druhou rovinou je kurikulum realizované, jež je skrze pedagogického pracovníka realizováno v konkrétní třídě. Konečně poslední rovinu představuje kurikulum skutečně dosažené, jež identifikuje skutečnost, co se během výukového procesu studenti skutečně naučili.²¹

Zamýšlené kurikulum obsahuje koncepční a projektovou formu, jež má souvislost s cíli a jejich konkrétní podobou ve studijních plánech určitého předmětu. Koncepční kurikulum v České republice zastupuje Bílá kniha, v níž se nalézají obecné cíle vzdělávání a výchovy. Vzdělávání je zde vnímáno z pohledu celoživotnosti a celistvosti. Strategie vzdělávání by dle Bílé knihy měla vycházet z individuálních a společenských potřeb, když je jeho základem osobní rozvoj, integrace do společnosti a formování jedince pro jeho budoucí profesní uplatnění. Koncepční forma kurikula tedy představuje jakousi obecnou charakteristiku vzdělávání platnou pro celý vzdělávací systém. V komparaci s tím se projektová forma vztahuje ke konkrétním vzdělávacím programům konkrétní školy.²²

Kurikulum v andragogice by se mělo snažit o sestavení programu v souvislosti s profilem absolventa, představami o jeho osobnostních i odborných kvalitách a rozvojem jeho klíčových kompetencí. Andragogika jako studijní obor by totiž měla připravovat jedince pro koncepční, řídicí a realizační činnosti. Kurikulum by tedy mělo z tohoto pohledu reagovat na požadavky, které vyplývají z praxe jednotlivých oborů.

²⁰ ZORMANOVÁ, L. *Didaktika dospělých*. Praha: Grada Publishing, 2017, s. 91. ISBN 978-80-271-0051-4.

²¹ ZORMANOVÁ, L. *Didaktika dospělých*. Praha: Grada Publishing, 2017, s. 91-92. ISBN 978-80-271-0051-4.

²² MŠMT. *Bílá kniha – Národní program rozvoje vzdělání v ČR 2002*. [online] [cit. 10. 1. 2023]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/bila-kniha-narodni-program-rozvoje-vzdelani-v-cr>.

Jedinci, kteří tímto studiem projdou, by se měli stát kvalifikovanými činiteli andragogického působení.²³

Kurikulum je možné dělit i dle další klasifikace, a to na kurikulum formální, skryté a otevřené. Formální kurikulum představuje soubor vzdělávacích cílů, které jsou obsaženy v konkrétních vzdělávacích programech. Skrytým kurikulem lze rozumět vedlejší efekty výuky na studenta. Otevřené kurikulum vede v rámci výuky k tvorbě prostoru soustředícího se na konkrétní problémy, potřeby, zájmy a zkušenosti účastníků.²⁴

1.2.3 KOMUNIKACE V ANDRAGOGICE

Problematika andragogické komunikace není v současné době dobře prozkoumána, proto také literatury vztahující se k tématu komunikace ve vzdělávání dospělých není mnoho. Jednou z mála definic je, že se jedná o specifickou podobu sociální komunikace, jež je realizována ve všech typech a druzích vzdělávání. Andragogická komunikace je cílena na výchovně vzdělávací proces, v němž se soustřeďuje na výměnu informací mezi vzdělavatelem a vzdělávaným v rámci snahy o naplnění vzdělávacích cílů.²⁵

S andragogickou komunikací je spojeno několik aspektů, k nimž je potřeba přihlížet. V první řadě se jedná o aspekt intencionální, jenž se soustředí na to, aby byla komunikace uskutečňována s určitým záměrem, dále se jedná o aspekt kognitivní, zahrnující poznávací funkce, motivační aspekt související s psychologickými příčinami energizujícími chování jedince v určité situaci, regulační aspekt vymezující mantinely, skrze něž reguluje možnosti, vhodnost a nevhodnost cílů a zájmů jedince. Významné jsou pak také aspekty obsahové, procesuální a produktové.²⁶

²³ MAŇÁK, J., JANÍK, T., ŠVEC, V. *Kurikulum v současné škole*. Brno: Paido, 2008, s. 15. ISBN 978-80-731-5175-1.

²⁴ ZORMANOVÁ, L. *Didaktika dospělých*. Praha: Grada Publishing, 2017, s. 93. ISBN 978-80-271-0051-4.

²⁵ PALÁN, Z. *Základy andragogiky*. Praha: Vysoká škola J.A. Komenského, 2008, s. 113. ISBN 978-80-86723-58-7.

²⁶ PALÁN, Z. *Základy andragogiky*. Praha: Vysoká škola J.A. Komenského, 2008, s. 115. ISBN 978-80-86723-58-7.

V rámci pedagogické praxe je potřeba přihlížet k základním pravidlům, která jsou s andragogickou komunikací přímo spjata. Prvním pravidlem je, že pokud pedagog v rámci výuky něco sdělí, student si ve své paměti uchovává pouze část daného sdělení. Při komunikaci není rozhodující jen to, co pedagog sděluje. Významnou roli zaujímá také to, co mu student rozumí. Zcela zásadním pravidlem je, že dvoukanálová komunikace je z hlediska aktivní spolupráce mezi pedagogem a jeho studentem efektivnější než komunikace jednokanálová. Poslední pravidlo pak hovoří o tom, že v rámci andragogiky není možné vzdělávat se zcela bez komunikace.²⁷

Andragogická komunikace má svá specifika, když zahrnuje několik faktorů, a to stupeň motivace účastníků, tělesný stav, únavu, zdravotní stav, smyslové nedostatky, vliv fyzického prostředí, předchozí vzdělání, zkušenosti a úroveň kompetence, očekávání případně obavy zúčastněných, temperamentové, postojoyé a hodnotové zvláštnosti účastníků, vztah mezi komunikátorem a komunikantem, sociálně psychologické prostředí, zájem komunikanta na výsledku komunikace atd.²⁸

Účastníky andragogické komunikace jsou vzdělavatel dospělých a vzdělávající se dospělý. Základ komunikačního procesu tvoří lektor, jenž se musí na vyučovací proces velice dobře připravit. Vždy by si měl řádně upřesnit informační zdroje svého vystoupení, čímž je rozuměno, že by měl mít perfektně připraven cíl výuky, analýzu účastníků, studijní materiály i pracovní prostředí. Čemu by měl dále věnovat pozornost, je kódování svého vystoupení neboli výběr didaktických metod, vyučovacích pomůcek a technik a konečně také vytvoření prostoru pro zpětnou vazbu. Lektor by si měl být vědom toho, že bezproblémová komunikace s účastníky je možná jedině v případě, že bude sdělení předáváno tak, aby bylo dosaženo co možná největšího stupně srozumitelnosti. To znamená, že by měl mít svůj program připraven tak, aby mu byl vzdělávaný schopen porozumět.²⁹

Významnou roli v komunikaci zastává také vzdělávaný dospělý, jehož hlavním úkolem je naslouchání. Právě naslouchání bývá největším problémem komunikace,

²⁷ MUŽÍK, J. *Andragogická didaktika*. Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 82-83. ISBN 80-85963-52-3.

²⁸ PALÁN, Z. *Základy andragogiky*. Praha: Vysoká škola J.A. Komenského, 2008, s. 115. ISBN 978-80-86723-58-7.

²⁹ MUŽÍK, J. *Andragogická didaktika*. Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 85. ISBN 80-85963-52-3.

jelikož zaujímá 45 % celkového času komunikace. Při procesu naslouchání dochází podle statistických analýz až k 90 % ztrátě informací, když se velice často stává, že naslouchající přestanou poslouchat kupříkladu v případě, že s obsahem výuky nesouhlasí či chovají negativní postoj k lektorovi.³⁰

1.3 ANDRAGOGIKA VE VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ

Andragogika zaměřená na vzdělávání seniorů je označována jako gerontagogika, jež je v rámci odborné literatury hojně definována jako teorie výchovy ke stáří a pro stáří. Gerontagogika se soustřeďuje na oblast edukace seniorů, když se jedná o obor spadající pod kompetence gerontologie. Tou je rozuměna interdisciplinární věda poskytující ucelený soubor poznatků o stárnutí a stáří, a to nejen z pohledu psychologie, ale také demografie, sociologie, pedagogiky a ekonomie.³¹

Předmětem gerontagogiky je systematizace a studium poznatků majících spojitost s problematikou edukace v seniorském věku a také formováním a vedením jedince v postproduktivním věku na cílevědomé úrovni. Na tento předmět je možné nahlížet ze dvou úhlů pohledu. V širším pojetí se zajímá nejen o příslušníky starší generace, ale také o jejich vztahy s dalšími generacemi. Soustřeďuje se tedy na tzv. mezigenerační vztahy. V užším pojetí je pak předmětem gerontagogiky výlučně starší generace a snaha o její aktivizaci a edukaci.³²

Cílem gerontagogiky je zvýšení kvality života seniorů a napomáhání jim při hledání nových životních postojů a jistot. Edukace seniorů má celou řadu funkcí, když se jedná o funkce preventivní, anticipační, rehabilitační a posilovací. Preventivní funkci je možné charakterizovat jako opatření mající pozitivní vliv na průběh stáří a stárnutí. Anticipační funkce je potřebná v případě adaptace na nějakou změnu v životě. Tou se může stát kupříkladu odchod seniora do důchodu. Co se týče rehabilitační funkce, ta má

³⁰ MUŽÍK, J. *Andragogická didaktika*. Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 85-86. ISBN 80-85963-52-3.

³¹ VETEŠKA, J. *Gerontagogika: psychologicko-andragogická specifika edukace a aktivizace seniorů*. Praha: Česká andragogická společnost, 2016, s. 91. ISBN 978-80-905460-4-2.

³² ŠPATENKOVÁ, N., SMÉKALOVÁ, L. *Edukace seniorů: geragogika a gerontodidaktika*. Praha: Grada, 2015, s. 31-32. ISBN 978-80-247-5446-8.

přímou spojitost s aktivizací psychických a fyzických sil, když je snaha vedena k tomu, aby tyto síly zůstaly v té fázi, v níž se nalézají na počátku studia. Poslední funkcí je funkce posilovací, která napomáhá při rozvoji zájmů, schopností a vědomostí jedinců nalézajícím se v postproduktivním věku. Kromě toho se snaží také o posílení sociální integrace seniorů.³³

Význam vzdělávání jedinců seniorského věku netkví pouze v možnosti nabývání nových znalostí, nýbrž se z velké části stará o zdravotní stav jedince. Nejedná se přitom o připravování kurzů zaměřujících se na pohyb a výživu, nýbrž o skutečnost, že pořádání vzdělávacích kurzů má pozitivní vliv na oblast sociálního zdraví seniorů. Zde je potřeba připomenout, že se od seniorů neočekávají významné přínosy mající spojitost s výstupem vzdělávání. Prostřednictvím výuky pouze zlepšují svou paměť, setkávají se s lidmi, získávají nové kontakty, a to je udržuje v lepší fyzické i psychické kondici.³⁴

1.3.1 SPECIFIKA SENIORSKÉHO VĚKU VE VTAHU KE VZDĚLÁVÁNÍ

Proces stárnutí je spojen s celou řadou psychických a fyzických změn, které mají vliv na schopnost jedince vzdělávat se i v pokročilém věku. Prakticky každý jedinec začne ve stáří pociťovat fyzické změny, které se mu mohou stát limitujícími v procesu vzdělávání. Fyzické změny mají souvislost zejména se snižováním senzorycké kapacity, když učící se jedinec přijímá prostřednictvím zraku na 90 % informací. Z tohoto hlediska platí, že je zrak zcela zásadním smyslem pro schopnost učení se. V seniorském věku má však až 95 % lidí problém se zrakem. Významným smyslem napomáhajícím v procesu učení je také sluch, skrze nějž mohou senioři vstřebávat nové podněty. Také ten však ve stáří pozvolna ubývá. Zhoršení zraku a sluchu může mít na vzdělávání nemalý dopad. Stejně tak dochází ke zpomalení psychomotorického tempa, jež má vliv na celkové zpomalení vybavování si informací, díky čemuž se zpomaluje také proces myšlení. Mimo to zpomalení psychomotorického tempa ovlivňuje též reakční čas

³³ ZORMANOVÁ, L. *Didaktika dospělých*. Praha: Grada Publishing, 2017, s. 41-42. ISBN 978-80-271-0051-4.

³⁴ KALNICKÝ, J. *Determinanty efektivnosti edukačního procesu*. Ostrava: Repronis, 2017, s. 55. ISBN 978-80-7329-428-1.

jedince, jenž se s postupem věku prodlužuje. Tyto změny mají vliv na realizování složitějších činností.³⁵

Se seniorským věkem je pak spojena také zvyšující se unavitelnost organismu. Proto je doporučováno, aby se v rámci uskutečňování vzdělávání konala výuka spíše v dopoledních případně odpoledních hodinách, kdy jsou senioři odpočatí. Stejně tak je potřeba, aby byly ve výuce dodržovány pravidelné přestávky.³⁶

Stáří má značný vliv na intelekt. Inteligence je v rámci odborné literatury dělena na inteligenci fluidní a krystalickou. Fluidní inteligence je spojena spíše s mladším věkem, když se na procesu myšlení podílí do značné míry představivost, kreativita a vynalézavost. Tato část inteligence v pozdějším věku začíná postupně stagnovat. U krystalické inteligence se jedná o získané zkušenosti a znalosti, když právě tu lze i v pozdějším věku rozvíjet. Součástí krystalické inteligence je sémantická paměť, jež se s narůstajícím věkem příliš nemění, díky čemuž se může stát jakýmsi kompenzačním mechanismem podporujícím proces dalšího vzdělávání.³⁷

Z dalších specifíků stáří lze pak zmínit také útlum v oblasti ukládání a vybavování nových informací. Jedná se o proces, jenž je pro každého jedince individuální. Souvisí s genetickými předpoklady jedince, ale také s jeho aktuálním zdravotním stavem. Na paměť a její funkčnost se odráží vzdělání jedince a míra jejího užívání. Se stářím je spojeno oslabování paměťových funkcí, což má dopad na vzdělávání z toho hlediska, že se starším lidem hůře zapamatovává učivo díky proměně paměti z mechanické na logickou. V rámci vzdělávacího procesu by proto mělo docházet k uplatňování logicko-smyslového charakteru učiva.³⁸

Výuka by měla být vždy přizpůsobena specifické skupině seniorů. Vyučující by měl poskytovat dostatečný prostor na osvojení si nových informací. Ty by měly být

³⁵ HARTL, P. *Pedagogická psychologie dospělých*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 63. ISBN neuváděno.

³⁶ ŠPATENKOVÁ, N., SMÉKALOVÁ, L. *Edukace seniorů: geragogika a gerontodidaktika*. Praha: Grada, 2015, s. 58-64. ISBN 978-80-247-5446-8.

³⁷ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří*. Praha: Univerzita Karlova, 2007, s. 311-315. ISBN 978-80-246-1318-5

³⁸ ŠPATENKOVÁ, N., SMÉKALOVÁ, L. *Edukace seniorů: geragogika a gerontodidaktika*. Praha: Grada, 2015, s. 58-64. ISBN 978-80-247-5446-8.

vždy prezentovány přehlednou formou, přičemž je důležité, aby byly seniorům poskytnuty také v písemné formě. Důležité je, aby bylo poskytováno jen omezené množství informací během každé přednášky, přičemž základem je srozumitelné vyjadřování.³⁹

Narůstající věk má vliv také na postoj jedince ke vzdělávání. Často je pro seniora důležitá zpětná vazba, která by měla být uskutečňována v průběhu celého vzdělávacího procesu. Proto je potřeba seniory zapojovat do diskusí, aby měli možnost sdílet své zkušenosti. Významnou součástí výuky by se měla stát také pochvala. Lektor by se měl vždy snažit vytvářet tvůrčí atmosféru a účastníky vnímat jako rovnocenné partnery. Vzdělávací proces v seniorském věku se proti tomu v mládí značně liší. Je tomu tak proto, že starší lidé jsou biologickými i psychickými změnami značně omezeni a k osvojení nového učiva tak potřebují daleko více času, než k tomu potřebuje mladý člověk.⁴⁰

Pozornost by měla být věnována také fyzikálním vnějším podmínkám, když je potřeba seniorům přizpůsobit kupříkladu teplotu v místnosti, vybavení tříd či osvětlení. Význam má ale také vzájemný vztah mezi vyučujícím a studenty.⁴¹

1.3.2 VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ V PROSTŘEDÍ DOMOVA PRO SENIORY

Vzdělávací aktivity v domovech pro seniory nejsou v současné době na takové úrovni, jako je tomu kupříkladu v případě pořádání rozličných volnočasových aktivit. Stejně tak zatím nemají nějaký komplexní systém, když v současnosti platí, že se jedná spíše o vzdělávání příležitostného charakteru. V domovech pro seniory se tak lze nejčastěji setkat v rámci vzdělávacích aktivit s besedami a přednáškami na různá témata.

V domovech pro seniory jsou vzdělávací aktivity realizovány ve dvojí podobě, a to v podobě interní a externí, kdy se na procesu vzdělávání podílejí rozličné

³⁹ KLEVETOVÁ, D., DLABALOVÁ, I. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada, 2008, s. 53-54. ISBN 978-80-247-2169-9.

⁴⁰ KLEVETOVÁ, D., DLABALOVÁ, I. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada, 2008, s. 54. ISBN 978-80-247-2169-9.

⁴¹ HARTL, P. *Kompendium pedagogické psychologie dospělých*. Praha: Karolinum, 1999, s. 162. ISBN 80-7184-841-7.

vzdělávací instituce. Co se týče interního vzdělávání, zde se jedná o již zmiňované přednášky a besedy konané přímo v prostorách zařízení pro seniory. Větší význam pak zastávají externí činitelé. Ti by si však měli být vědomi toho, že jakákoli akce pro seniory je považována za volnočasovou případně zájmovou činnost. Senioři tedy tyto instituce navštěvují dobrovolně.⁴²

Mezi externí činitele vzdělávacího procesu se v první řadě řadí Univerzity třetího věku a jedná se o zřejmě nejznámější instituci věnující se vzdělávání seniorů. Tyto instituce poskytují seniorům rozličné možnosti zaměření, když je obsah výuky velmi podobný vzdělávání na vysokých školách. Univerzity třetího věku poskytují možnost studovat prakticky všechny vědní obory, a to od oborů humanitních až po technické. Vzdělávání zde slouží pouze jako aktivní náplň v životě seniorů, když se snaží o využívání lidského a materiálního potenciálu jedince. V České republice byla první U3V otevřena v roce 1986 v Olomouci.⁴³

Vzdělávání poskytuje seniorům také instituce Virtuální univerzita třetího věku, jež umožňuje zapojení širšího okruhu zájemců o vzdělávání. Tato instituce se snaží více přiblížit možnost vzdělávání seniorům. Ti volí z konzultačních středisek nalézajících se v jejich kraji. Virtuální U3V se zakládají na možnosti využití nových komunikačních technologií a internetu, když jsou v nich obsaženy prvky distančního vzdělávání a e-learningu.⁴⁴

Třetí institucí jsou Univerzity volného času, jež fungují jako forma zájmového mezigeneračního vzdělávání. Jedná se o instituce poskytující možnost vzdělávání všem věkovým kategoriím současně. Mezigenerační rozpětí pak napomáhá tvorbě vzájemného dialogu.⁴⁵

Hojně vyhledávanou institucí jsou také Akademie třetího věku, které pořádají rozličné aktivity kulturně-osvětového charakteru, když se soustřeďují zejména

⁴² JANIŠ, K., SKOPALOVÁ, J. *Volný čas seniorů*. Praha: Grada, 2016, s. 79-80. ISBN 978-80-247-5535-9.

⁴³ HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. ISBN 978-80-87109-19-9.

⁴⁴ VETEŠKA, J. *Gerontagogika: psychologicko-andragogická specifika edukace a aktivizace seniorů*. Praha: Česká andragogická společnost, 2016, s. 104-105. ISBN 978-80-905460-4-2.

⁴⁵ ŠPATENKOVÁ, N., SMÉKALOVÁ, L. *Edukace seniorů: geragogika a gerontodidaktika*. Praha: Grada, 2015, s. 94. ISBN 978-80-247-5446-8.

na vzdělávání na všeobecně přístupné úrovni sociokulturního charakteru. Akademie třetího věku poskytují většinou jednorázové nebo krátkodobé akce a jejich nejčastějším organizátorem je Červený kříž.⁴⁶

Z dalších institucí lze zmínit také Kluby pro seniory, jejichž činnost spadá pod oblast sociální péče. Jedná se o samostatná zařízení, která jsou v některých případech dokonce přímou součástí domovů pro seniory. Vzdělávací činnost klubů pro seniory je velice rozmanitá, když veškeré edukační aktivity mají zpravidla zájmový charakter. V neposlední řadě je vzdělávání v domovech pro seniory uskutečňováno také skrze Kluby třetího věku, Kluby aktivního stáří a Seniorská centra, která představují komunitní centra vedoucí k možnosti setkávání se seniorů.⁴⁷

⁴⁶ ONDRÁKOVÁ, J. *Vzdělávání seniorů a jeho specifika: výkladový slovník*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012. ISBN 978-80-7465-038-3.

⁴⁷ JANIŠ, K., SKOPALOVÁ, J. *Volný čas seniorů*. Praha: Grada, 2016, s. 96. ISBN 978-80-247-5535-9.

2 ANDRAGOGICKÁ DIDAKTIKA

2.1 VYMEZENÍ DIDAKTIKY

Didaktika představuje jednu ze základních pedagogických disciplín, s nimiž je v rámci praxe pracováno. Z hlediska vzdělávání dospělých či seniorů se pak jedná o specifické odvětví označované jako androdidaktika. Dle Veteškovy definice je možné na didaktiku nahlížet jako na teorii o intencionálních edukačních procesech, když jejím prostřednictvím dochází k formování modelů učení a vyučování, modelů obsahu a cílů edukačního procesu, metod a forem vyučování a v neposlední řadě způsobů zjišťování a hodnocení výsledků edukačních procesů.⁴⁸

Výuka jako didaktický proces má zcela rozhodující roli v oblasti vzdělávání. Jedná se o velice složitý proces, jenž je ovlivňován řadou vnějších i vnitřních faktorů. Z vnějších faktorů je možné zmínit faktory politické, ekonomické, sociální, vědecko-technické, demografické atd. Vnitřní faktory jsou děleny do čtyř základních kategorií, a to na žáka, učivo, interakci prvků a společnost.⁴⁹

V rámci současné pedagogické praxe je možné setkat se se čtyřmi možnými teoriemi vzdělávání. V první řadě se jedná o vzdělávací proces z hlediska učícího se subjektu, kdy je teorie dělena na personalistickou a spiritualistickou. Personalistická teorie se snaží přihlížet zejména k osobnostnímu rozvoji žáka, když je projevoována snaha do co možná největší míry učivo usnadnit. Spiritualistická teorie je založena na snaze o zvnitřnění duchovních hodnot žáků. Druhá vzdělávací teorie pracuje se společností, když je proces označován jako sociální teorie. Ta je založena na myšlence, že by vzdělání mělo být cíleno k tomu, aby dokázalo žáka připravit na budoucí řešení sociálních a kulturních problémů. Třetí teorie nahlíží na výuku z hlediska obsahu výuky, když pro každý vyučovaný předmět by měla být vymezena jeho vlastní akademická teorie vzdělávání. Ta by se měla soustředit na předávání obecných poznatků a znalostí. Konečně poslední čtvrtá teorie nahlíží na vzdělávací proces z hlediska interakce všech zmíněných prvků vzdělávání.⁵⁰

⁴⁸ VETEŠKA, J. *Přehled andragogiky. Úvod do studia vzdělávání a učení se dospělých*. Praha: Portál, 2016, s. 168. ISBN 978-80-262-1026-9.

⁴⁹ MUŽÍK, J. *Androdidaktika*. Praha: ASPI, 2004, s. 42. ISBN 80-7357-045-9.

⁵⁰ MUŽÍK, J. *Androdidaktika*. Praha: ASPI, 2004, s. 43. ISBN 80-7357-045-9.

Didaktický proces vychází z konceptu vzdělávacích aktivit, z vlastních vzdělávacích potřeb jedince, když člověk často sám pociťuje nedostatečné množství informací, znalostí, dovedností nebo návyků a v neposlední řadě z učebních cílů, obsahu, formy, metodiky výuky a činnosti pedagogického pracovníka.⁵¹

2.1.1 ZÁKLADNÍ ČINITELE DIDAKTICKÉHO PROCESU

Didaktického procesu se přímo účastní několik základních činitelů. Prvním z nich je cíl, který právě z vymezených cílů má naprosto klíčovou roli v oblasti řízení výuky a konečného výsledku vzdělávacího procesu. Cíl by měl být specifický, měřitelný, akceptovatelný, realistický a termínovaný. Snahy jsou vedeny k tomu, aby došlo při ukončení výuky k vymezení konečných znalostí a dovedností zúčastněných jedinců, a to spolu s oblastí jejich formování. Konečný cíl by pak měl být pozitivní, ovlivnitelný, konkrétní, lákavý, akceptovatelný a dosažitelný.⁵²

Druhým činitelem je obsah neboli učivo. Je třeba si uvědomit, že v rámci vzdělávání dospělých má pojem učivo jinou roli, než je tomu ve standardním školském systému. V tomto případě je výběr a třídění učiva vždy přímo odvozen od profesních, kvalifikačních a kompetenčních modelů a standardů. Obsah výuky je ve většině případů formován na základě požadavků, představ a potřeb objednatele těchto služeb, jimiž mohou být kupříkladu zaměstnavatelé.⁵³

Významným činitelem didaktického procesu je pak také lektor, jenž představuje řídicí a regulační článek celého didaktického procesu. Odbornost, komunikační dovednosti, didaktické schopnosti a osobnostní předpoklady lektora do značné míry ovlivňují nejen úroveň, ale též účinnost celého vzdělávacího procesu, jehož se dospělí jedinci přímo účastní.⁵⁴

Posledním činitelem jsou pak samotní účastníci výuky, kteří představují rozhodujícího činitele. Právě u nich záleží, do jaké míry bude naplněn výukový cíl

⁵¹ MUŽÍK, J. *Didaktika profesního vzdělávání dospělých*. Praha: Fraus, 2005, s. 41. ISBN 80-7238-220-9.

⁵² MUŽÍK, J. *Andragogická didaktika. Řízení vzdělávacího procesu*. Praha: WoltersKluwer, 2011, s. 73. ISBN 978-80-7357-581-6.

⁵³ MUŽÍK, J. *Andragogická didaktika. Řízení vzdělávacího procesu*. Praha: WoltersKluwer, 2011, s. 73. ISBN 978-80-7357-581-6.

⁵⁴ MUŽÍK, J. *Andragogická didaktika. Řízení vzdělávacího procesu*. Praha: WoltersKluwer, 2011, s. 73-74. ISBN 978-80-7357-581-6.

předmětu a jestli výuka ovlivní nejen jeho znalosti, ale také způsoby chování a jednání. V rámci každé vzdělávací akce se lektori setkávají s rozličně motivovanými účastníky a s nedostatky spojenými s jejich schopnostmi osvojit si nové dovednosti.⁵⁵

2.1.2 DIDAKTICKÉ PRINCIPY

Didaktické principy, které jsou v odborné literatuře označovány také jako didaktické zásady, představují velice důležitý termín v oblasti vzdělávání dospělých. Tímto termínem jsou označovány obecné teze, jež jsou odvozeny od zákonitostí edukačního procesu a obsahují v sobě všechny jeho stránky. Aby mohly být didaktické principy funkční, je potřeba, aby se jimi v praxi řídili všichni činitelé vzdělávacího procesu. Tím není rozuměn pouze lektor a žák, nýbrž také ten, kdo se podílí na vzniku konkrétního vzdělávacího programu nebo projektu.⁵⁶

K formování didaktických principů, jak je známe dnes, docházelo již v době Jana Amose Komenského. Dnes jsou nejčastěji definovány jako obecné požadavky, jež jsou kladeny na proces výuky v kontextu obsahu a stanovených cílů. Z tohoto pohledu lze tedy hovořit o jakési soustavě didaktických zásad, jež prošly historickým vývojem a odrážejí v sobě nejen pedagogické myšlení, ale stejně tak i praktické zkušenosti pedagogických pracovníků.⁵⁷

System didaktických zásad je neustále aktualizován a v průběhu jeho vývoje došlo k vymezení celé řady rozličných principů, jež by měly být v rámci pedagogické praxe uplatňovány. Podle Sieberta (1982) je možné na didaktiku nahlížet jako na skutečně efektivní pouze v případě, že bude vést u dospělého k výrazným úspěchům v oblasti jeho vzdělávání. Jeho výuka by proto měla být založena na systematickém projevu lektora logických vazeb spolu s kognitivními psychologickými strukturami dospělého. Siebert rozeznává dva hlavní didaktické principy, jimiž je didaktická redukce a didaktická rekonstrukce. Didaktickou redukcí je rozuměna koncentrace předmětu případně tématu na nějaké důležité rysy. Těmi se mohou stát například

⁵⁵ MUŽÍK, J. *Andragogická didaktika. Řízení vzdělávacího procesu*. Praha: WoltersKluwer, 2011, s. 74. ISBN 978-80-7357-581-6.

⁵⁶ZLÁMAL, J. *Didaktika profesního vzdělávání v širším pedagogickém kontextu*. Praha: UJAK, 2009, s. 62. ISBN 978-80-8672-379-2.

⁵⁷ MUŽÍK, J. *Androdidaktika*. Praha: ASPI, 2004, s. 63. ISBN 80-7357-045-9.

klíčové výrazy nebo metody řešení. Didaktická rekonstrukce je pak zaměřena primárně na účastníky výuky, když dochází k přiměřenému znázornění výuky a převedení učební látky dle jejich konkrétních požadavků, stylů učení, znalostí i zájmů.⁵⁸

V rámci andragogické didaktiky je možné charakterizovat didaktické principy jako obecné požadavky, jež jsou kladeny na vzdělávací proces, jímž se řídí lektor ve vyučování, účastník při učení a manažer vzdělávání při zpracovávání vzdělávacích konceptů, programů a projektů. Vzdělávací činnost v andragogice představuje službu založenou na dvou principech, jimiž je zásada partnerského přístupu k účastníkům vycházející ze snahy o aktivizaci účastníků a zásada nepřetržité zpětné vazby, jež poskytuje možnost získávat informace o průběhu vzdělávacího procesu.⁵⁹

Z klíčových androdidaktických principů je pak možné zmínit:

- zásadu zpětné vazby, která poskytuje možnost stálého regulování systému k jeho rovnováze. Zpětnou vazbou jsou v tomto ohledu rozuměny informace získávané a využívané v rámci optimalizace řízení vzdělávacího procesu,
- zásadu přirozenosti zajišťující přitažlivost obsahu, metod, prostředí a atmosféry,
- zásadu aktivity, jež klade důraz na aktivitu vzdělávaného, na rozvoj jeho samostatnosti a tvořivého přístupu,
- zásadu vědeckosti, jež se stará o to, aby bylo vyjadřování lektora pro učící se dostupné. To znamená, že by měl v rámci praxe využívat přiměřenou odbornou terminologii a zakládat svůj výstup na hodnověrnosti argumentace,
- zásadu soustavnosti a postupnosti, která pracuje s myšlenkou, že výklad by měl být za všech okolností logicky posloupný s lineárním případně cyklickým postupem, jenž bude pokaždé přímo navazovat na předchozí části učiva,
- zásadu názornosti, při níž platí, že čím větší množství smyslů bude do učebního procesu zapojeno, tím větší existuje jistota, že dojde k zapamatování vyučované látky,

⁵⁸ MUŽÍK, J. *Androdidaktika*. Praha: ASPI, 2004, s. 65. ISBN 80-7357-045-9.

⁵⁹ MUŽÍK, J. *Andragogická didaktika. Řízení vzdělávacího procesu*. Praha: WoltersKluwer, 2011, s. 77. ISBN 978-80-7357-581-6.

- zásadu trvalosti, díky níž by mělo docházet k praktickému ověřování nabytých poznatků, když by se studenti měli snažit aplikovat poznatky do praxe,
- zásadu přístupnosti vyučování, díky níž by měl lektor respektovat vzdělanostní úroveň svých posluchačů, jejich profesní zaměření, věková specifika atd.,
- zásadu individuálního přístupu zakládající se na diferenciaci vyučování. Výuka by měla být vedena buďto individuálně případně jen s malými skupinkami posluchačů, což zaručí, že bude všem věnována dostatečná pozornost.⁶⁰

2.1.3 DIDAKTICKÉ FORMY

Didaktickou formou je možné rozumět vnější uspořádání vlastních vzdělávacích akcí. Z tohoto hlediska je kontrolována zejména délka jejich trvání, kdy je dohlíženo na to, zda se jedná o akce hodinové, vícehodinové, jednodenní, vícedenní, jednorázové či cyklické. Uspořádání vzdělávacích akcí je pak možné dělit dle prostředí, v němž jsou uskutečňovány. Z tohoto hlediska lze hovořit o vzdělávacích akcích konaných na pracovišti, mimo pracoviště, v domácím nebo elektronickém prostředí.⁶¹

Dělit vzdělávací akce je možné také na základě způsobů interakce mezi vzdělavatelem a vzdělávaným. Zde lze hovořit o akcích individuálních, frontálních, párových, skupinových, individualizovaných a participovaných.⁶²

Didaktické formy do značné míry ovlivňují charakter výukové komunikace, když se jedná o zcela zásadní strukturální prvek vzdělávacích produktů ovlivňující kupní chování dospělých účastníků výuky. Koupě vzdělávacího produktu se opírá o několik kritérií, která lze vnímat jako hlavní rysy výuky dospělých. Jedná se

⁶⁰ PALÁN, Z., LANGER, T. *Základy andragogiky*. Praha: UJAK, 2008, s. 149-150. ISBN 978-80-86723-58-7.

⁶¹ PRŮCHA, J., VETEŠKA, J. *Andragogický slovník*. Praha: Grada, 2014, s. 106. ISBN 978-80-247-4748-4.

⁶² PRŮCHA, J., VETEŠKA, J. *Andragogický slovník*. Praha: Grada, 2014, s. 106. ISBN 978-80-247-4748-4.

o výukovou komunikaci, kontakt lektora a vzdělávaného, časové rozložení, sociální kontakt s ostatními účastníky, využívání výukových technologií a učební texty.⁶³

Členění didaktických forem se v současné době v rámci androdidaktiky ustálilo a je nyní operováno se čtyřmi hlavními formami. Těmi je přímá výuka, distanční vzdělávání, kombinované studium a sebevzdělávání. Tradiční formou výuky je přímá forma, která je označována také termínem prezenční studium. V tomto případě se musí jak lektor, tak účastník vzdělávání uvolnit z pracovních povinností a musejí uskutečnit společné setkání. Tato didaktická forma je založena na přímém partnerství lektora a vyučovaných.⁶⁴

Druhou formou vzdělávání je distanční forma, pro níž je typické, že se lektor a účastník vzdělávání společně setkávají v rozličných prostorách a času. Vzájemná komunikace mezi lektorem a vyučovaným je uskutečňována prostřednictvím studijních materiálů, krátkodobých seminářů případně konzultací. Distanční vzdělávání může mít několik podob. Jednat se může kupříkladu o korespondenční vzdělávání, jež se zakládá na studijních skriptech a kontaktu přes poštu či jiná média. V dalším případě lze pak hovořit o v současné době velice hojně využívaném e-learningu, kdy dochází k distribuci učiva skrze informační nosiče, přičemž vzájemná komunikace je uskutečňována prostřednictvím e-mailu. V rámci distančního vzdělávání se pak vyskytují zcela moderní multimediální kurzy.⁶⁵

V rámci andragogické praxe je hojně využívanou formou výuky také kombinované studium, jež poskytuje vzdělávanému možnost racionalizování výuky jejím převedením do individuálního, avšak lektorem řízeného samostudia. Kombinovaná forma studia má také hned několik možných podob, když může sestávat z rozličných vstupních seminářů, individuálního studia, tréninkových kurzů a závěrečných zkoušek.⁶⁶

⁶³ MUŽÍK, J. *Andragogická didaktika. Řízení vzdělávacího procesu*. Praha: WoltersKluwer, 2011, s. 88. ISBN 978-80-7357-581-6.

⁶⁴ MUŽÍK, J. *Andragogická didaktika. Řízení vzdělávacího procesu*. Praha: WoltersKluwer, 2011, s. 84. ISBN 978-80-7357-581-6.

⁶⁵ MUŽÍK, J. *Androdidaktika*. Praha: ASPI, 2004. ISBN 80-7357-045-9, s. 57.

⁶⁶ MUŽÍK, J. *Andragogická didaktika. Řízení vzdělávacího procesu*. Praha: WoltersKluwer, 2011, s. 86. ISBN 978-80-7357-581-6.

Poslední uplatňovanou formou výuky je sebevzdělávání, pro nějž je typickým znakem spojení osoby lektora a vyučovaného do jedné osoby. V této souvislosti dochází k neustálému narůstání významu e-learningu a jeho podob. Základ sebevzdělávání spočívá v testování, v němž jsou uskutečňována různá přezkoušení týkající se vstupních vědomostí, dovedností, postojů a motivace ke studiu. V další fázi dochází k přenosu informací a jejich úpravě. Z hlediska didaktického se jedná o osvojování si, upevňování a aplikování nabytých informací. V závěrečné fázi pak dochází k vytvoření výzkumné zprávy a procesu hodnocení.⁶⁷

2.1.4 DIDAKTICKÉ METODY

Hlavním úkolem didaktických metod v rámci vyučovacího procesu je zajišťování plného pochopení vědomostí a dovedností, které by si měl během kurzu účastník osvojit, spojování teorie s praxí, poskytování návodů na řešení aktuálních i budoucích problémů, naučení účastníků, aby byli schopni produkovat samostatné myšlení, podpora komunikačních a interakčních procesů ve skupinách, když se jedná o velice významnou kompetenci pro život v současné společnosti a v neposlední řadě též vzbuzování zájmu o učební látku.⁶⁸

Metodu je možné charakterizovat jako prostředek vedoucí ke stimulaci učení dospělého, která se zaměřuje na dosažení výukového cíle a vytvoření efektivního učebního procesu. Z tohoto hlediska se jedná o významný rozvojový prvek teorie a vzdělávací praxe s dospělými. Mužík (2011) zmiňuje jednu z možných klasifikací didaktických metod, která charakterizuje jejich orientaci na některého z činitelů výukového procesu. Jedná se tedy o metody orientované na lektora a metody orientované na účastníka. Metody zaměřené na lektora sestávají z přednášení (systematický výklad tématu větší nebo menší skupině účastníků), učební rozhovor (účastník se na výuce podílí svými zkušenostmi, názory a dovednostmi) a práce ve skupinách nebo ve dvojicích (rozšiřuje aktivitu účastníků a jejich komunikaci).

⁶⁷ MUŽÍK, J. *Andragogická didaktika. Řízení vzdělávacího procesu*. Praha: WoltersKluwer, 2011, s. 86-87. ISBN 978-80-7357-581-6.

⁶⁸ MUŽÍK, J. *Andragogická didaktika. Řízení vzdělávacího procesu*. Praha: WoltersKluwer, 2011, s. 95. ISBN 978-80-7357-581-6.

V případě metod zaměřených na účastníka se nejčastěji jedná o hraní rolí, projektovou metodu a samostatnou práci účastníků.⁶⁹

V rámci andragogiky jsou didaktické metody klasifikovány na základě jejich vztahu k praxi účastníků výuky. Jedná se o metody teoretické, teoreticko-praktické a praktické. Teoretické metody jsou obecně považovány za nejvhodnější z hlediska předávání teoretických poznatků, když pomáhají účastníkům k nabytí teoretického základu a přehledu ohledně konkrétních problémů. Teoreticko-praktické metody poskytují účastníkovi nejen informace, ale také usilují o získání předpokladů pro úspěšné jednání v praxi. Tyto metody se pokouší simulovat praktické podmínky a přiblížit tak výuku konkrétní praxi. Posledním typem jsou metody praktické, které se snaží o poskytování účastníkům praktického zaškolení. Cílí k tomu, aby se účastník zdokonalil v rámci svého vnímání a pozorování praktického chodu práce.⁷⁰

Jednou z možných klasifikací je také vzdělávání dospělých podle podoby pomoci, jež je vyvíjena ze strany lektora k účastníkovi. Jedná se o metody transferu a metody facilitace. Metodami transferu je možné rozumět takové metody, které jsou vedeny shora. To znamená, že je lektor stavěn do pozice hlavního prostředníka výuky. V praxi se jedná kupříkladu o přednášky, semináře, dialogické metody, problémové metody, konzultace, exkurze atd. Metody facilitace pak představují takové metody, během nichž se lektor soustředí na podporu učebních aktivit účastníka. Jedná se o instruktáž, koučink, workshop, open space, e-learning, výcvikové firmy atd.⁷¹

Klasifikaci didaktických metod pak představuje i Veteška (2016), jenž upozorňuje na skutečnost, že jejich členění je velice problematické. Sám charakterizuje klasifikaci metod dle míry aktivity a samostatnosti účastníků, přičemž hovoří o metodách výkladově ilustrativních, dialogických a problémových. Výkladově ilustrativní metody jsou využívány pro předávání nových nebo obtížnějších informací, které jsou využívány nejčastěji při výuce většího množství vzdělávaných. Dialogické metody si pak žádají vyšší míru aktivity účastníků výuky vždy, když cílí k rozvoji samostatného myšlení, úsudku, analýzy problémů a navrhování jejich řešení,

⁶⁹ MUŽÍK, J. *Andragogická didaktika. Řízení vzdělávacího procesu*. Praha: WoltersKluwer, 2011, s. 89-90. ISBN 978-80-7357-581-6.

⁷⁰ MUŽÍK, J. *Androdidaktika*. Praha: ASPI, 2004, s. 69-70. ISBN 80-7357-045-9.

⁷¹ MUŽÍK, J. *Androdidaktika*. Praha: ASPI, 2004, s. 70-71. ISBN 80-7357-045-9.

argumentaci atd. Mezi lektory je pak v současné době hojně populární soubor problémových metod, jež jsou orientovány k interaktivitě výuky. Účastníci v tomto případě pracují v menších skupinách a řeší společně nějaký zadaný problém.⁷²

2.2 ANDRAGOGICKÁ DIDAKTIKA

Andragogická didaktika neboli androdidaktika představuje jednu ze základních andragogických disciplín, jež se zakládá na zkoumání teoretických a praktických základů výuky, vyučování, učení a vzdělávání dospělých. Tento obor cílí k charakterizování zvláštností didaktického procesu vzdělávání dospělých, čímž je rozuměno sledování edukačního působení lektora na účastníky vzdělávání. Mimo to se pak zaměřuje také na problematiku výuky a učení dospělých, stanovování adekvátních cílů, obsah vzdělávání, formy, metody, informační a komunikační technologie vzdělávání dospělých.⁷³

Zlámal (2009) vnímá androdidaktiku jako didaktiku dospělých, jež je orientována na schopnost učení se u dospělých. Její teoretické základy stojí na činnosti lektora, na jeho přípravě, edukačním působení, hodnocení a sebehodnocení. Celý proces se zakládá na vymezení cílů a obsahu výuky, bez kterého by nebylo možné program výuky připravit a následně aplikovat v praxi. Mimo to se androdidaktika snaží pracovat se zvláštnostmi dospělých a jejich odlišnostmi od dětských účastníků.⁷⁴

Zajímavostí je, že je možné v současné době sledovat posun od teoretické simulace k řešení reálných praktických příkladů. Z té příčiny se ve výuce setkáváme s nově uplatňovanými metodami, jimiž jsou workshopy, open space reagující na konkrétní problémy atd. Významným trendem dnešní androdidaktiky je pak také

⁷² VETEŠKA, J. *Přehled andragogiky. Úvod do studia vzdělávání a učení se dospělých*. Praha: Portál, 2016, s. 175. ISBN 978-80-262-1026-9.

⁷³ VETEŠKA, J. *Přehled andragogiky. Úvod do studia vzdělávání a učení se dospělých*. Praha: Portál, 2016, s. 168. ISBN 978-80-262-1026-9.

⁷⁴ ZLÁMAL, J. *Didaktika profesního vzdělávání v širším pedagogickém kontextu*. Praha: UJAK, 2009, s. 11. ISBN 978-80-8672-379-2.

koncept smíšeného učení dospělých zakládající se na užší specifikaci role lektora ve vzdělávacím procesu dospělých.⁷⁵

Androdidaktický proces představuje velice cílevědomé a záměrné působení lektora jako řídicího subjektu na účastníka výuky. Tento proces by měl být uskutečňován tak, aby byl subjekt výuky řádně vzdělán, vyškolen, vycvičen a přesvědčen o rozvoji svých schopností, potřeb a zájmů. Celý proces je ovlivněn řadou okolností a jevů, díky čemuž není dopředu jasné, jak se bude výukový proces vyvíjet.⁷⁶

Účinnost a efektivita androdidaktického procesu souvisí se striktně vymezenou hierarchií, kterou je potřeba dodržovat. Jedná se o kroky, jež na sebe logicky navazují. Malach (2003) představuje následující posloupnost didaktického procesu, jenž je uskutečňován v pěti hlavních etapách. První etapou je vzbuzení zájmu účastníků, následuje zprostředkovávání nových informací, procvičování a upevňování látky, využívání poznatků potřebných k řešení praktických úkolů a konečně hodnocení výsledků výuky.⁷⁷

Androdidaktika by měla být rozvíjena ve dvou základních rovinách. První rovinou je kreativní proces, jenž si žádá moderační, inspirativní přístup lektora a schopnost aplikovat ve výuce pokrokové výukové metody. Druhou rovinou je pak distanční vzdělávání, jež pracuje s různými elektronickými médii, přičemž snaha je cílena k tomu, aby byla výuka vykonávána v rámci virtuálního prostoru.⁷⁸

Podle Vetešky (2016) se androdidaktika soustřeďuje na rozpoznávání základních složek didaktického procesu, jež se stávají z cíle, obsahu, formy, metod, výukových technologií a logistiky výuky. Didaktika dospělých v současné době pracuje s myšlenkou, že by mělo dojít k co možná největšímu rozvoji elektronizace vyučování. Daný trend je dělený do dvou kategorií, a to na využívání nových online nástrojů cílených k podpoře výukového procesu a na částečnou nebo úplnou virtualizaci výuky,

⁷⁵ MUŽÍK, J. *Andragogická didaktika. Řízení vzdělávacího procesu*. Praha: WoltersKluwer, 2011 s. 17. ISBN 978-80-7357-581-6.

⁷⁶ MALACH, J. *Efektivní metody vzdělávání dospělých*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2003, s. 27. ISBN 80-7042-946-1.

⁷⁷ MALACH, J. *Tvorba projektu vzdělávání*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2003, s. 29. ISBN 80-7042-942-9.

⁷⁸ MUŽÍK, J. *Andragogická didaktika. Řízení vzdělávacího procesu*. Praha: WoltersKluwer, 2011, s. 21. ISBN 978-80-7357-581-6.

kdy vedle klasické výuky vzniká nová, tzv. e-andragogická didaktika. Elektronizace výuky dospělých s sebou nese celou řadu výhod, a to nejen pro lektory, ale také pro účastníky. Může se jednat o posilování rozvoje lidí prostřednictvím udržování poznatků na jisté úrovni, přizpůsobování výuky aktuálním potřebám dospělých a konečně také o snazší zařazení učení do životního stylu dospělého.⁷⁹

2.2.1 ROLE LEKTORA V ANDRAGOGICKÉM VZDĚLÁVÁNÍ

Lektoři v andragogickém vzdělávání jsou v současné době řazeni mezi pomáhající profese. Jejich působení je založeno na prakticky neustálé komunikaci. To si žádá značné množství energie a psychické zátěže, která u lektorů vede k vyvolání stresu. Lektorem se může stát prakticky kterýkoli jedinec, vykonávající činnost na plný nebo částečný úvazek, mající souvislost s organizací a realizací edukačních aktivit.⁸⁰

Role lektora ve vzdělávání dospělých má řadu podob. Nahlížet na ni lze z hlediska naplnění jeho činnosti, formy poskytování služeb, stylu výuky atd. Na základě jednotlivých rolí jsou pak v rámci praxe využívány speciální názvy pro jednotlivé typy edukátorů.⁸¹

Základní roli je možné charakterizovat jako andragoga, když pod tímto označením nalézáme veškeré pracovníky působící v oblasti vzdělávání dospělých. Lze sem řadit manažery, vzdělavatele, praktiky, teoretiky atd.⁸²

V rámci odborné literatury se je možné setkat s řadou klasifikací, když velice vyhledávanou je klasifikace podle Palána (2002). Ten ve své práci představil 4 základní role, s nimiž je možné se v praxi setkat. První z nich je lektor neboli vzdělavatel dospělých, jehož úkolem je řízení výukového procesu. Lektor je základním činitelem vedoucím k naplnění učebních cílů. V druhé řadě se jedná o roli trenéra, když v rámci své činnosti instruuje, rozvíjí, vzdělává a procvičuje konkrétní dovednosti. Ve výsledku by jeho působením mělo dojít k dosažení vysoké kvalifikace účastníka výuky. Třetí rolí

⁷⁹ VETEŠKA, J. *Přehled andragogiky. Úvod do studia vzdělávání a učení se dospělých*. Praha: Portál, 2016, s. 172. ISBN 978-80-262-1026-9.

⁸⁰ AMBROŽOVÁ, M. *Technologie vzdělávání dospělých*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 21. ISBN neuvedeno.

⁸¹ ŠERÁK, M., DVOŘÁKOVÁ, M. *Kapitoly z teorie a praxe vzdělávání dospělých*. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2009, s. 65. ISBN 978-80213-2001-7.

⁸² ŠERÁK, M., DVOŘÁKOVÁ, M. *Kapitoly z teorie a praxe vzdělávání dospělých*. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2009, s. 65. ISBN 978-80213-2001-7.

je role tutora, jímž je rozuměn poradce studenta a konzultant v rámci distančního vzdělávání. Tutor s vyučovaným pracuje a napomáhá mu k jeho snazší orientaci ve studiu, přičemž na konci mu poskytuje také zpětnou vazbu, jež by ho měla motivovat k dalšímu studiu. Konečně poslední rolí je role konzultanta neboli poradce vyučovaného, jímž je odborník na danou problematiku, jenž poskytuje jedinci odborné stanovisko v rámci řešení nějakých konkrétních problémů a otázek.⁸³

S Palánovým vymezením se ztotožňuje také Ambrožová (2008), která však připojuje ještě další dvě role, jimiž je role kouče a mentora. Kouč o vyučovaného pečuje s ohledem na jeho očekávání, cíle a následnou realizaci v osobním životě. Procvičuje určité dovednosti jedince a poskytuje mu informace o tom, jak jím vykonávaná činnost funguje. Úkolem mentora je radit vzdělávanému v procesu jeho studia, snaží se jej motivovat, usměrňovat a poskytovat mu k dobru své vlastní zkušenosti. Proces výuky v tomto případě probíhá přímo na pracovišti.⁸⁴

Se zajímavým vymezením rolí lektora přišla ve své práci také Medlíková (2010), která představila roli supervizora, facilitátora a mediátora. Supervizor se v rámci studia snaží poskytovat vyučovanému aktivní dohled a pomoc, jež je zacílena na jedince, jež se s prací teprve seznamují. Facilitátor probíhající procesy usnadňuje tím, že je jeho zájem směřován především na rozvoj bezkonfliktní komunikace a její usměrňování. Standardnímu vnímání lektora se vymyká osoba mediátora, jenž pracuje s jedinci v rámci řešení nějakých jejich sporných záležitostí. Mimo to obnovuje případné zefektivnění vzájemné komunikace protistran.⁸⁵

2.2.2 ORGANIZAČNÍ FORMY VE VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH

Didaktické formy vzdělávání představují jeden z nejvýznamnějších androdidaktických pojmů, jenž lze definovat jako organizační rámec vzdělávání dospělých a souhrn organizačních opatření majících souvislost s uspořádáním výukového procesu. Jedná se tedy o organizační rámec, který určuje vnější uspořádání

⁸³ PALÁN, Z. *Lidské zdroje – výkladový slovník*. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0950-7, s. 110

⁸⁴ AMBROŽOVÁ, M. *Technologie vzdělávání dospělých*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 21-22. ISBN neuvedeno.

⁸⁵ MEDLÍKOVÁ, O. *Lektorské dovednosti*. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 16. ISBN 978-80-247-3236-7.

celého vzdělávacího procesu s dospělými, pokud hlavními faktory jsou prostor, čas a vzájemný vztah jednotlivých aktérů vzdělávání.⁸⁶

Organizační formy se v průběhu času postupně formovaly a utvářely. Mezi nejstarší formy je možné řadit zejména besedy a polní kázání, jež soustředily svůj zájem na problematiku zemědělství. Mezi dalšími historickými formami nesmí chybět výlety, přednáškové večery případně také první kurzy. Tyto formy jsou v řadě případů využívány do současnosti, pokud platí skutečnost, že přímo podléhají nejnovějším vzdělávacím trendům a módním vlivům.⁸⁷

Formy jsou vymežovány na základě specifických kritérií. V první řadě lze hovořit o obecném dělení, jenž je založeno na myšlence, že je andragogika uskutečňována jako náhradní školní vzdělávání. Jako takovou ji lze realizovat ve formě dalšího profesního vzdělávání, občanského vzdělávání a zájmového vzdělávání. Profesní vzdělávání je určeno pro ty jedince, kterým se podařilo dokončit standardní vzdělávací proces a je v něm obsaženo veškeré vzdělávání poskytované v průběhu aktivního pracovního života. Posláním profesního vzdělávání spočívá v rozvoji postojů, znalostí a schopností, jež jsou žádoucí pro výkon nějakého specifického zaměstnání. Profesní vzdělávání je realizováno formou zaškolení, zaučení, prohlubování kvalifikace, zvyšování kvalifikace a konečně rekvalifikace. Specifickou oblastí je poté podnikové neboli firemní vzdělávání, při němž dochází k formování pracovních schopností jedince působícího v konkrétní organizaci.⁸⁸

Druhou formou vzdělávání dospělých je občanské vzdělávání, jež je zacíleno na formování a kultivaci jedince jako občana. Důraz je kladen na jeho adaptaci na proměňující se společenské a politické podmínky. Občanské vzdělávání vychází z potřeby dotváření socializace a občanské hodnotové orientace.⁸⁹

⁸⁶ BEDNAŘÍKOVÁ, I. *Metodika vzdělávání dospělých*. Jihlava: VŠPJ-ICV, 2007, s. 24. ISBN neuvedeno.

⁸⁷ BEDNAŘÍKOVÁ, I. *Metodika vzdělávání dospělých*. Jihlava: VŠPJ-ICV, 2007, s. 25. ISBN neuvedeno.

⁸⁸ KOUBEK, J. *Řízení lidských zdrojů*. Praha: Management Press, 2007, s. 254. ISBN 978-80-7261-168-3.

⁸⁹ VETEŠKA, J., TURECKIOVÁ, M. *Vzdělávání a rozvoj podle kompetencí*. Praha: UJAK, 2008, s. 34. ISBN 978-80-86723-54-9.

Poslední formu vzdělávání dospělých zastupuje zájmové vzdělávání, jež cílí ke kultivování osobnosti na základě jejích zájmů. Vzdělávací potřeby jsou v tomto případě uspokojovány na základě osobního zaměření každého konkrétního jedince. Zájmové vzdělávání napomáhá při dotváření osobnosti a její hodnotové orientace tím, že poskytuje prostor pro seberealizaci vyučovaného. V důsledku rozmanitosti lidských zájmů je pochopitelné, že také obsahová orientace zájmového vzdělávání bude velice pestrá. V současné době tuto formu vzdělávání vyhledávají také podniky, které si uvědomují, že jakákoli forma kultivace osobnosti je základem zkvalitnění lidských zdrojů.⁹⁰

2.3 VYBRANÉ DIDAKTICKÉ METODY VE VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ V DOMOVECH PRO SENIORY

2.3.1 ARTETERAPIE

Arteterapie představuje relativně mladý aktivizační obor, jenž začal být v rámci praxe uplatňován v první polovině 20. století. Jedná se o terapeutický proces uskutečňovaný prostřednictvím umění, když se k možnostem řadí kupříkladu využití hudby, poezie, prózy, tance, divadla a výtvarného umění. Dle užší specifikace se pak jedná konkrétně o léčbu výtvarným uměním.⁹¹

Arteterapii je možné rozdělit do dvou kategorií, a to na arteterapii receptivní a produktivní. Úkolem receptivní arteterapie je snaha o zprostředkování jedinci dojmu z nějakého díla, když v tomto případě nedochází k přímému zapojení daného jedince do procesu tvorby. Prostřednictvím pozorování má klient možnost lépe poznat své vlastní nitro, ale též pocity ostatních. Typickým příkladem receptivní arteterapie jsou návštěvy galerie, výstav, videoprojekcí atd. V případě produktivní arteterapie se pak jedná

⁹⁰ VETEŠKA, J., TURECKIOVÁ, M. *Vzdělávání a rozvoj podle kompetencí*. Praha: UJAK, 2008, s. 34. ISBN 978-80-86723-54-9.

⁹¹ ŠICKOVÁ-FABRICI, J. *Základy arteterapie*. Praha: Portál, 2008, s. 30. ISBN 80-7178-616-0.

o zapojení klienta do procesu tvorby nějakého uměleckého díla. Jedinec tak má možnost se sám výtvarně vyjádřit. Využíváno je nejrůznějších kreseb, maleb, modelování atd.⁹²

Z hlediska forem se lze setkat s individuální i skupinovou formou terapie. V rámci individuální terapie má jedinec možnost využít terapeutického pracovníka pro své vlastní zájmy. Díky tomu mezi nimi dochází k navázání blízkého vztahu. Těto formy je nejčastěji využíváno v případě, že by mohl klient nějakým způsobem negativně působit na skupinu. Skupinové arteterapie jsou pro terapeuty náročnější, avšak skutečnou výhodou zde je, že skupina může vzájemně spolupracovat a vytvářet vzájemný pocit sounáležitosti.⁹³

Arteterapie představuje velice významného pomocníka při léčbě rozličných zdravotních problémů. Díky tomu dochází v současné době k jejímu hojnému zařazování na program domů pro seniory. Arteterapie napomáhá seniorům s procvičováním jejich jemné motoriky, krátkodobé paměti a odstraňování jejich pocitu méněcennosti. Velice napomáhá také při jejich adaptaci na změny, které souvisejí s přicházejícími projevy stáří. Strategie arteterapie v práci se seniory je zaměřena na řešení jeho aktuálních problémů a na práci s technikami, které odpovídají věku klienta. Díky arteterapii pak v současné době dochází také k posilování smyslu pro důstojnost. Tato aktivizační metoda se snaží u seniorů obnovovat jejich vitalitu, flexibilitu a kreativitu.⁹⁴

Výtvarné aktivity mohou pozitivně ovlivňovat zdravotní stav seniorů a motivovat je k větší aktivizaci. Stejně tak prostřednictvím umění mají možnost lépe zpracovávat případné konflikty a úzkostné stavy. Odborníci se shodují na tom, že arteterapie je vhodnou metodou pro všechny uživatele zařízení pro seniory, jelikož napomáhá při odstraňování jejich destruktivního chování. Z tvůrčích činností, které jsou v domovech pro seniory nejhojněji uplatňovány, lze zmínit malbu na sklo, textil, keramiku či práci s papírem.⁹⁵

⁹² JEDLIČKA, R. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence*. Praha: Grada, 2015, s. 264-265. ISBN 978-80-247-5447-5.

⁹³ ŠICKOVÁ-FABRICI, J. *Základy arteterapie*. Praha: Portál, 2008, s. 43-44. ISBN 80-7178-616-0.

⁹⁴ ŠICKOVÁ-FABRICI, J. *Základy arteterapie*. Praha: Portál, 200, s. 65-678. ISBN 80-7178-616-0.

⁹⁵ ŠICKOVÁ-FABRICI, J. *Základy arteterapie*. Praha: Portál, 2008, s. 67. ISBN 80-7178-616-0.

2.3.2 CANISTERAPIE

Canisterapie představuje jednu z nejnovějších psychoterapeutických metod, které jsou uplatňovány v rámci práce s dětmi, adolescenty, dospělými, seniory i mentálně a tělesně postiženými jedinci. Odborníci se shodují na tom, že vztah formující se mezi zvířetem a člověkem může pozitivně ovlivňovat sociální a psychické oblasti zdravotního stavu jedince. Psi jsou vhodnou alternativou ke zvýšení stimulace jedince, zlepšení jeho komunikačních dovedností, rozvojem empatie, uspokojením pocitu bezpečí atd.⁹⁶

V posledních letech začala být canisterapie uplatňována také v rámci zařízení pro seniory, když bylo dokázáno, že již pouhá přítomnost psa vede u seniorů ke zlepšení jejich nálady a odvedení pozornosti od problémů, s nimiž se v rámci každodenního fungování potýkají. Canisterapie v domovech pro seniory je uskutečňována na základě předem vymezených cílů, jež vycházejí ze zdravotního stavu seniora, jeho schopností, možností, zájmů a potřeb.⁹⁷

Stejně jako v případě arteterapie má canisterapie individuální a skupinovou formu. V rámci individuální canisterapie dochází k setkávání seniora s terapeutickým týmem, jenž sestává z terapeuta a psa. V tomto případě je kontakt se psem intenzivnější. Důležitým faktorem skupinové canisterapie je pak počet účastníků. Vždy je totiž potřeba zapojit do kontaktu se psem všechny zúčastněné seniory. Z pozitiv skupinové canisterapie je možné zmínit zejména skutečnost, že mají senioři možnost sami si zvolit, s jakým psem chtějí pracovat, když si volí kupříkladu na základě jejich temperamentu, velikosti atd.⁹⁸

Z hlediska zkvalitnění zdravotního stavu seniorů je možné zmínit, že se canisterapie pozitivně odráží v rozvoji hrubé a jemné motoriky, verbální i neverbální komunikace, zkvalitnění orientace v čase a prostoru, zlepšení koncentrace a paměti atd.

⁹⁶ PIPEKOVÁ, J., VÍTKOVÁ, M. *Terapie ve speciálně pedagogické péči*. Brno: Paido, 2001, s. 131. ISBN 80-7315-010-7.

⁹⁷ GALAJDOVÁ, L. *Pes lékařem lidské duše aneb Canisterapie*. Praha: Grada Publishing, 1999, s. 114-115. ISBN 8071697893.

⁹⁸ VELEMÍNSKÝ, M. a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona, 2007, s. 81. ISBN 978-80-7322-109-6.

Psi mají značný vliv na psychiku, když se podílejí na motivaci a duševní rovnováze seniorů.⁹⁹

2.3.3 HIPOTERAPIE

Hipoterapie představuje druhou nejvýrazněji zastoupenou aktivizační metodu založenou na spolupráci člověka se zvířetem. V tomto případě se jedná o spolupráci s koněm. V rámci této metody dochází k přenášení impulzů do nervového systému v průběhu speciální koňské chůze. U koní je možné setkat se s velice podobným pohybovým stereotypem, jenž má člověk. Díky tomu je centrální nervová soustava člověka nucena k tomu, aby zpracovávala a vysílala vjemy a příkazy, které by do ní člověk standardně vysílal v rámci vlastní chůze. Hipoterapie proto poskytuje prostor k rehabilitaci pohybu u těch jedinců, kteří mají problémy s koordinací, rovnováhou a vzpřímeným postojem. Z tohoto hlediska se uplatňování dané metody v domovech pro seniorech jeví jako velice užitečné. Je však potřeba zdůraznit, že tato forma rehabilitace musí být podpořena zdravotním stavem seniora, protože ne pro každého se hodí.¹⁰⁰

2.3.4 CVIČENÍ JÓGY

Jóga představuje formu cvičení, jež není charakteristická pouze zvýšením tělovýchovné aktivity jedince, ale také svými preventivními a zdravotními dopady na jedince, jenž ji provozuje. Jóga poskytuje člověku možnost poznat svůj vnitřní svět, když znalost jejích zákonů napomáhá k vedení smysluplnějšího a šťastnějšího života. Pro seniory je jóga vhodnou formou cvičení, jelikož se nejedná o tradiční gymnastické cvičení, nýbrž o provozování pomalých pohybů. Díky cvičení jógy se stává páteř seniora pevnější, dále dochází také k uvolnění svalů a nervů. To má za následek oživení orgánové soustavy seniora. Dechová cvičení se pak pozitivním způsobem odrážejí na okysličení organismu a doplňování tělesné energie.¹⁰¹

⁹⁹ GALAJDOVÁ, L. *Pes lékařem lidské duše aneb Canisterapie*. Praha: Grada Publishing, 1999, s. 117. ISBN 8071697893.

¹⁰⁰ NERANDŽIČ, Z. *Animoterapie, aneb, Jak nás zvířata léčí: praktický průvodce pro veřejnost, pedagogy i pracovníky zdravotnických zařízení a sociálních ústavů*. Praha: Albatros, 2006, s. 100-101. ISBN 80-00-01809-8.

¹⁰¹ LYSEBETH, A. *Jóga. Omládněte s jógou za 2x7 dní*. Praha: Argo, 2002, s. 17. ISBN 80-7203-579-7.

Jóga je vhodnou aktivizační terapií, jelikož dokáže pomoci i dlouhodobě užívanému tělu, které se potýká s únavou, stresem, vysokým krevním tlakem, nespavostí, revmatismem atd. Proto je potřeba směřovat pozornost v domovech pro seniory na cviky, které napomáhají zlepšení svalového a kosterního systému, zažívání, dýchání, krevního oběhu a nervového a hormonálního systému.¹⁰²

Cvičení jógy napomáhá seniorům s udržováním jejich tělesné mobility, s fyzickou kondicí, psychickým rozpoložením a sociálními kontakty. Z nejčastěji diskutovaných benefitů jógy v domovech pro seniory lze zmínit zlepšení fyzické kondice, protažení svalstva, zlepšení pevnosti i pružnosti těla, zlepšení respiračních a kardiovaskulárních funkcí, snížení stresu, úzkosti, depresí, zvýšení pozornosti k tělu, snížení podrážděnosti a podporu optimistického pohledu na život jako celek. To má za následek zlepšení činnosti imunitního systému seniora.¹⁰³

¹⁰² LIDELLOVÁ, L. a kol. *Kniha o józe: (kompletní průvodce)*. Praha: Svojtka a Vašut, 1997, s. 178-182. ISBN 80-7180-111-9.

¹⁰³ NADACE PLNÉ VĚDOMÍ. *Jóga pro seniory*. 2023. [online] [cit. 28. 1. 2023]. Dostupné z: <https://www.plnevedomi.cz/clanek/joga-pro-seniory-zdarma>.

PRAKTICKÁ ČÁST

3 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ: VZDĚLÁVÁNÍ V DOMOVECH PRO SENIORY

3.1 CÍLE PRÁCE A VÝZKUMNÁ OTÁZKA

Hlavním cílem empirického šetření je zjistit vybrané didaktické aspekty vzdělávání seniorů v prostředí domova pro seniory.

Od stanoveného cíle se odvíjí vymezení hlavního výzkumného problému:

VP Jaké výukové metody a formy vzdělávání jsou využívány ve vzdělávání seniorů v prostředí DpS a jak senioři toto vzdělávání hodnotí.

Výzkumný problém vede k dalším dílčím problémům souvisejících se zkoumanou problematikou, které jsou formulovány prostřednictvím pěti níže uvedených výzkumných otázek:

- **V01** Jaké formy vzdělávání jsou převážně využívány při vzdělávání v prostředí domova pro seniory?
- **V02** S jakou frekvencí se senioři v domovech pro seniory účastní vzdělávání, jakou formou jsou o vzdělávání převážně informováni a jak informovanost o nabídce vzdělávání senioři hodnotí?
- **V03** Má vzdělávání v domovech pro seniory převážně pozitivní vliv na jejich tělesné a psychické zdraví?
- **V04** Jak senioři převážně hodnotí kvalitu a smysluplnost vzdělávání uskutečňovaného v domovech pro seniory?

3.2 METODIKA

Empirické šetření je provedeno s využitím postupů kvantitativního výzkumu. Kvantitativní výzkum znamená, že šetření používá numerická data získaná měřením proměnných.¹⁰⁴

3.2.1 METODY SBĚRU DAT

K získání dat byl využit dotazník vlastní konstrukce, jehož položky byly zformulovány na základě znalostí získaných při zpracování rešeršní části této bakalářské práce. V souladu s požadavky odborné literatury i s ohledem na výzkumný vzorek jsou položky formulovány v podobě jednoduchých otázek bez záporných výrazů bez prvků vzbuzujících předpojatost.¹⁰⁵

Dotazník (viz příloha 1) je složen z celkem šestnácti položek. Úvodní část obsahuje čtyři položky cílící na získání sociodemografických údajů respondentů, konkrétně získání přehledu o složení souboru z hlediska pohlaví, věku, rodinného stavu a nejvyššího dosaženého vzdělání. Jádrou část dotazníku tvoří 12 položek, jejichž struktura zrcadlí stanovené výzkumné otázky. Dvě položky (položka 5 a položka 13) jsou formulovány jako otevřené otázky, zbylé položky jsou uzavřené. V uzavřené položce 6 byli respondenti požádáni o slovní doplnění.

3.2.2 METODY VYHODNOCENÍ DAT

K vyhodnocení dotazníku byly využity dvě základní metody popisné statistiky, a to absolutní četnost a relativní četnost. Absolutní četnost n vyhodnocuje frekvenci, tj. počet odpovědi na jednotlivé varianty položky. Relativní (procentuální) četnost f_i se vypočítá podíl absolutní četnosti n_i na celkové četnosti n .¹⁰⁶

Získaná data byla vyhodnocena s využitím programu Microsoft Excel. Rozložení dat je prezentováno v tabulkách a grafech. V tabulkách je relativní četnost uvedena se zaokrouhlením na dvě desetinná místa, v grafech pro větší přehlednost jsou data relativní četnosti uvedena jako celá čísla.

¹⁰⁴ PUNCH, K. *Základy kvantitativního šetření*. Praha: Portál, 2008, s.13. ISBN 978-80-7367-381-9.

¹⁰⁵ GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000, s. 99. ISBN 80-85931-79-6.

¹⁰⁶ CHRÁSKA, M. *Úvod do kvantitativního výzkumu. Základy kvantitativně orientovaného výzkumu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003, s. 42. ISBN 80-244-0765-5.

Pro vyhodnocení empirické části a interpretaci výsledků v rámci odpovědí na stanovené výzkumné otázky byly dále využity obecně teoretické vědecké metody analýzy, syntézy, generalizace, komparace a analogie.¹⁰⁷

3.2.3. VÝZKUMNÝ VZOREK

Výzkumný soubor tvořili klienti domovů pro seniory. Šetření bylo uskutečněno ve 4 domovech pro seniory v Ústeckém kraji. Z metodického hlediska se jednalo o zvolení záměrného výběru, pro nějž je charakteristické, že o výběru respondentů nerozhoduje náhoda, ale úsudek výzkumníka¹⁰⁸ – náhodný výběr v tomto šetření však neznamenal, že autorka vybrala konkrétní respondenty, nýbrž toliko ohraničila výzkumný vzorek na uvedené čtyři zařízení sociálních služeb.

Autorka práce oslovila sociální pracovníky těchto zařízení s žádostí o povolení provedení výzkumného šetření. Po obdržení souhlasu autorka v daných zařízeních pro seniory distribuovala dotazníky v papírové podobě. Celkem bylo rozdáno 130 dotazníků.

Ke zpracování se vrátilo 104 dotazníků, přičemž 6 dotazníků bylo vyřazeno z důvodu neúplného vyplnění. Ke konečnému zpracování bylo zařazeno 98 dotazníků, výzkumný soubor tedy zahrnoval 98 respondentů.

¹⁰⁷ ŠIROKÝ, J. a kolektiv. *Tvoříme a publikujeme odborné texty*. Praha: EDIKA, 2011, s. 35-38. ISBN 978-80-251-3510-5.

¹⁰⁸ CHRÁSKA, M. *Úvod do kvantitativního výzkumu. Základy kvantitativně orientovaného výzkumu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003, s. 21. ISBN 80-244-0765-5.

3.3 VÝSLEDKY

První čtyři položky zacílily na zjišťování základních sociodemografických údajů o zkoumaném výzkumném vzorku.

Položka 1: Pohlaví respondentů

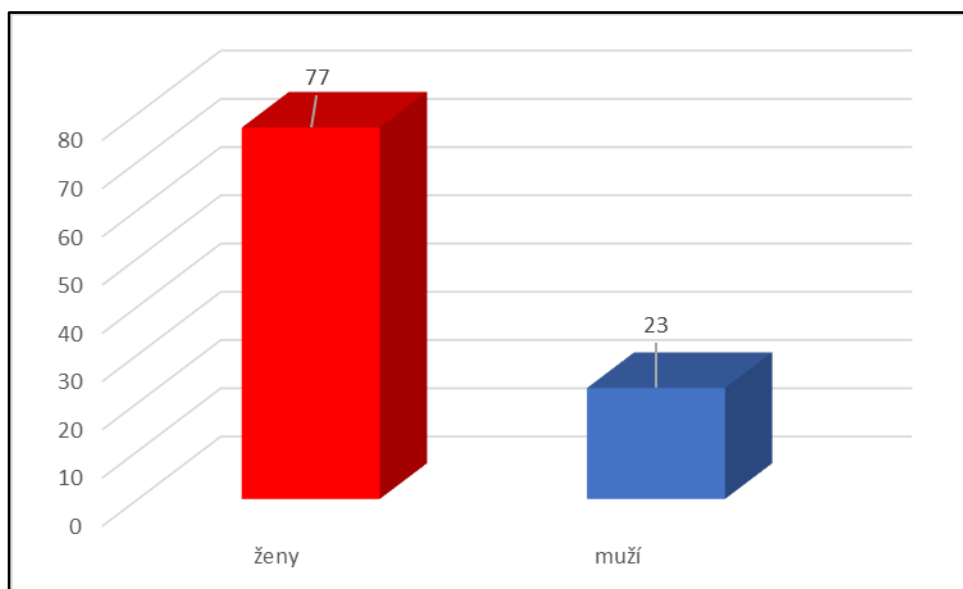
V první sociodemografické položce bylo zjišťováno pohlaví respondentů. Výsledky uvádí tabulka 1 společně s grafem 1.

Tabulka 1 Členění souboru dle pohlaví

Jaké je Vaše pohlaví?	absolutní četnost N	relativní četnost %
žena	79	77,42 %
muž	19	22,58 %
celkem	98	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 1 Členění souboru dle pohlaví

Zdroj: vlastní zpracování

Z výše zobrazených údajů je patrné, že dominantní část souboru tvořily ženy (77 %). Muži byli zastoupeni daleko menším množstvím respondentů (23 %).

Položka 2: Věk respondentů

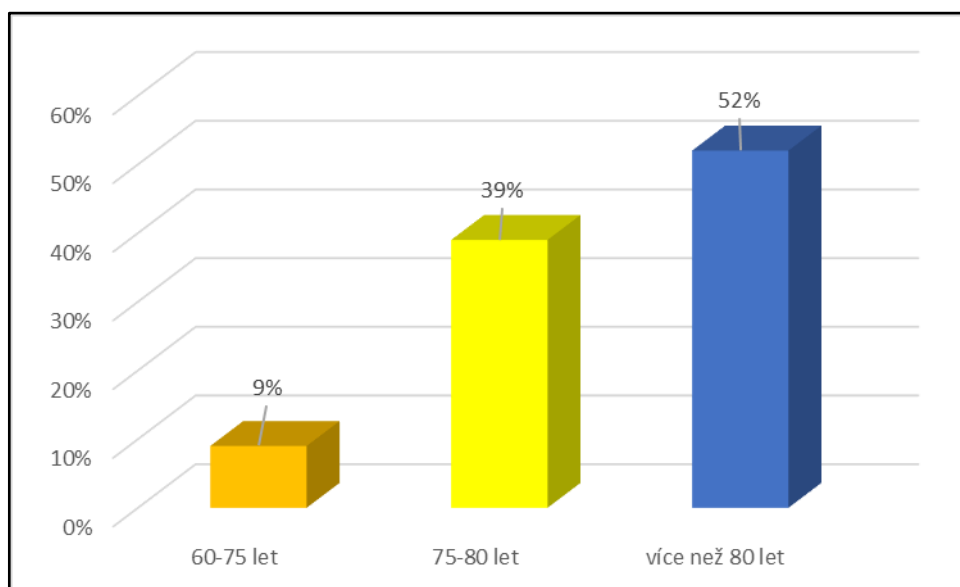
Druhá sociodemografická položka zjišťovala věk respondentů ve výzkumném vzorku, resp. věkovou skupinu. Rozložení získaných dat zobrazují tabulka 2 společně s grafem 2.

Tabulka 2 Věk respondentů

Do které věkové skupiny patříte?	absolutní četnost N	relativní četnost %
60-75 let	9	9,18 %
75-80 let	38	38,78 %
více než 80 let	51	52,04 %
celkem	98	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 2 Věk respondentů

Zdroj: vlastní zpracování

Bylo zjištěno, že do věkové skupiny 60-75 let se řadí pouhých 9 respondentů (9,18 %), kteří na daný výzkum odpověděli. Ve věkovém rozmezí 75-80 let se nacházelo 38 účastníků (37,38 %) dotazování. Většina respondentů (52,04 %) spadá do věkové kategorie 80 let a výše.

Položka 3: Rodinný stav respondentů

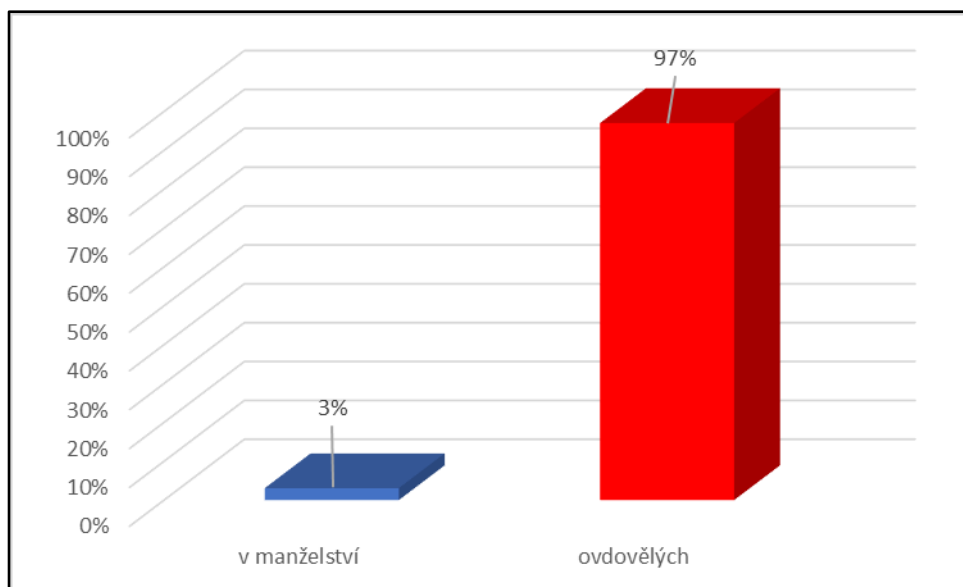
Třetí otázka, jejímž záměrem bylo zjistit základní sociodemografický údaje, se týkala rodinného stavu respondentů. Zjištěná data prezentují tabulka 3 společně s grafem 3.

Tabulka 3 Rodinný stav respondentů

Jaký je Váš rodinný stav?	absolutní četnost N	relativní četnost %
v manželství	3	3,06 %
ovdovělých	95	96,94 %
celkem	98	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 3 Rodinný stav respondentů

Zdroj: vlastní zpracování

S ohledem na skutečnost, že výzkum proběhl v domově pro seniory, nepřekvapí, že naprostá většina respondentů byla ovdovělých (96,94 %). V manželství byli v době vyplňování dotazníku 3 respondenti.

Položka 4: Dosažené vzdělání respondentů

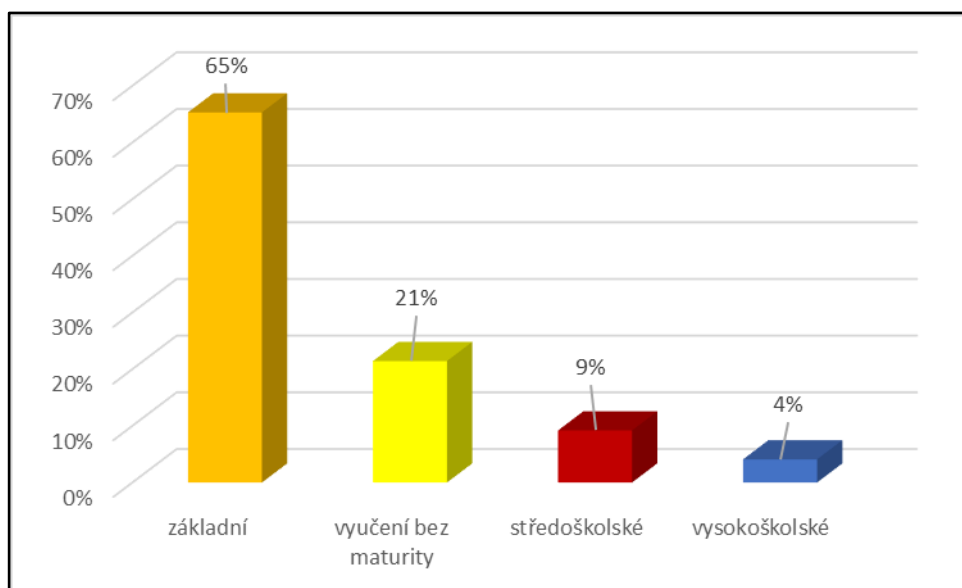
Poslední otázka, jež se týkala sociodemografických údajů, se zaměřila na dosažené vzdělání respondentů. Výsledky uvádí tabulka 4 společně s grafem 4.

Tabulka 4 Členění souboru podle dosaženého vzdělání

Jaké je Vaše dosažené vzdělání?	absolutní četnost N	relativní četnost %
základní	64	65,30 %
vyučení bez maturity	21	21,43 %
středoškolské	9	9,18 %
vysokoškolské	4	4,08 %
celkem	98	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 4 Členění souboru podle dosaženého vzdělání

Zdroj: vlastní zpracování

Většinu mezi respondenty v domovech seniorů představovali lidé se základním vzděláním (65,30 %), dalších 21 (21,43 %) jich bylo vyučeno bez maturity, středoškolského vzdělání dosáhlo 9 (9,18 %) obyvatel domova důchodců, vysokoškoláci byli pouze 4 (4,08 %).

Další otázky již směřovaly k naplnění cíle práce, jímž bylo zjištění, s jakými organizační formami a výukovými metodami se setkávají senioři v rámci andragogického vzdělávání v domovech pro seniory a spokojenost seniorů se způsoby andragogického vzdělávání.

Položka 5: Obsah a formy vzdělávání v domovech pro seniory

V páté položce odpovídali respondenti na otevřenou otázku ve znění: „Jaké formy vzdělávání jsou ve Vašem domově seniorů realizovány?“ Zjištěné informace nebylo s ohledem na formu otevřené otázky možné rozdělit jednoznačně do tabulky podle nějakých kritérií.

Výsledná zjištění ukazují na pestrou paletu vzdělávacích aktivit v domovech pro seniory. Respondenti uvedli v dotaznících následující aktivity:

- Trénování paměti pomocí různých her – společenských, stolních, hra Bingo, Šibenice, různé kvízy, vědomostní soutěže „Happy Neuron“, poznávání hradů a měst.
- Trénování kognitivních funkcí – kognitivní trénink pomocí karetních obrázků.
- Hraní na hudební nástroj a zpěv – v jednom z domovů důchodců mají dokonce svůj vlastní hudební soubor v rámci muzikoterapie.
- Pohybové aktivity a hry – v dotaznících bylo zmiňováno pravidelné denní cvičení na protažení těla uskutečňované pravidelně každé ráno v rámci pohybové terapie. Značné oblibě se těší i pétanque, zahradní mikádo, šipky.
- Přednášky na různá témata – cestování, historie, zvířata a archeologie.
- Výlety na výstavy obrazů a fotografií, návštěvy muzeí – realizovány s ohledem na jejich zdravotní stav respondentů.
- Různé druhy terapií – canisterapie, hipoterapie s poníky, aromaterapie.
- Návštěvy výstav se zvířecí tematikou – výstavy papoušků a dravých ptáků.
- Kreativní techniky a nácvik jemné motoriky.
- Senzorická terapie – smyslová stimulace – je využívána u nejvíce imobilních klientů.

K výsledkům lze uvést, že zde platí přímá úměra, že aktivní senioři navštěvují veškeré pořádané aktivity, někteří dochází pouze na přednášky, jiné zajímají jen zvířata a cvičení s nimi.

Položka 6: Využívání vybraných metod/aktivit vzdělávání

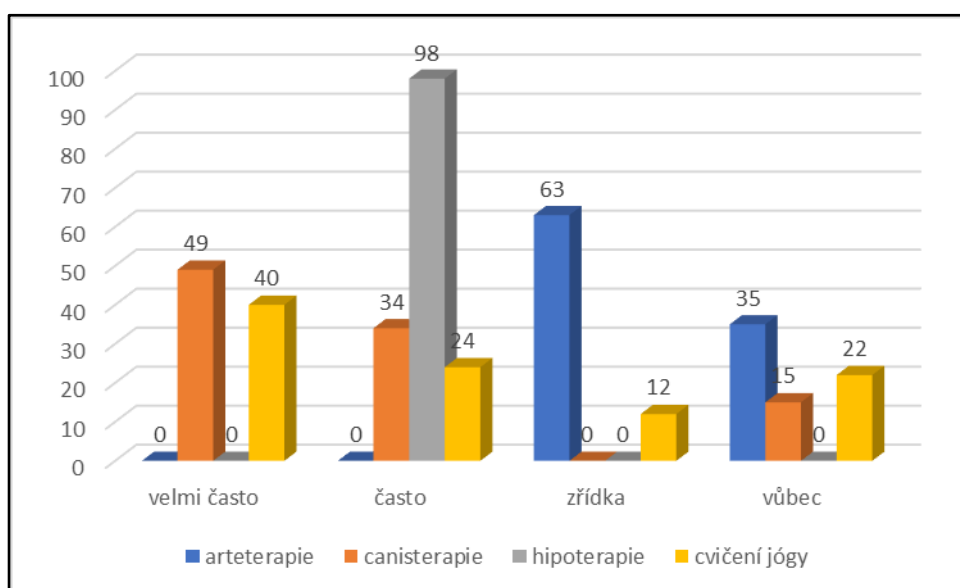
V šesté položce byli respondenti dotázáni, zda a v jaké míře se setkávají s vybranými specifickými metodami využívanými mj. i v andragogice. Zjištěná data prezentují tabulka 5 společně s grafem 5. Z důvodu přehlednosti jsou u této položky uvedeny pouze absolutní četnosti

Tabulka 5 Míra využití vybraných metod vzdělávání

Jak často se Vašem domově pro seniory provádějí níže uvedené aktivity? Budu ráda, pokud odpověď doplníte i slovní informací o Vašich zkušenostech s uvedenými aktivitami.	velmi často	často	zřídka	vůbec	celkem
arteterapie	0	0	63	35	98
canisterapie	49	34	0	15	98
hipoterapie	0	98	0	0	98
cvičení jógy	40	24	12	22	98

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 5 Míra využití vybraných metod vzdělávání

Zdroj: vlastní zpracování

Možnosti slovního doplnění využilo jen několik respondentů. Souhrnně ze získaných výsledků vyplývá, arteterapie se využívá se zřídka. Jeden respondent uvedl, že výtvarné aktivity se v domově provádějí zpravidla jen při návštěvě žáků škol v domově, kdy senioři s žáky společně tvoří a předávají si vzájemně zkušenosti. Naopak canisterapie má v domovech dle odpovědí respondentů velké využití. Z doplňujících odpovědí lze dovodit, že pro velký úspěch se v některých zařízeních provádí minimálně jednou týdně.

Rovněž hipoterapie patří k využívaným metodám andragogického vzdělávání v domovech pro seniory. V doplňující odpovědi se objevila informace, že domov navštěvují terapeuti s minimálně třemi poníky. Klienti, kteří musí zůstat v klidu na lůžku, navštěvuje terapeut s poníky po budově. Ostatní klienty mají možnost být v přímém kontaktu s poníky na zahradě domova, a to přibližně 1,5 - 2 hodiny.

I cvičení jógy patří k relativně často využívaným metodám andragogického vzdělávání v domovech pro seniory. Z doplňující odpovědi vyplývá, že v některých zařízeních cvičí jógu každé ráno.

Položka 7: Četnost využívání vzdělávacích aktivit

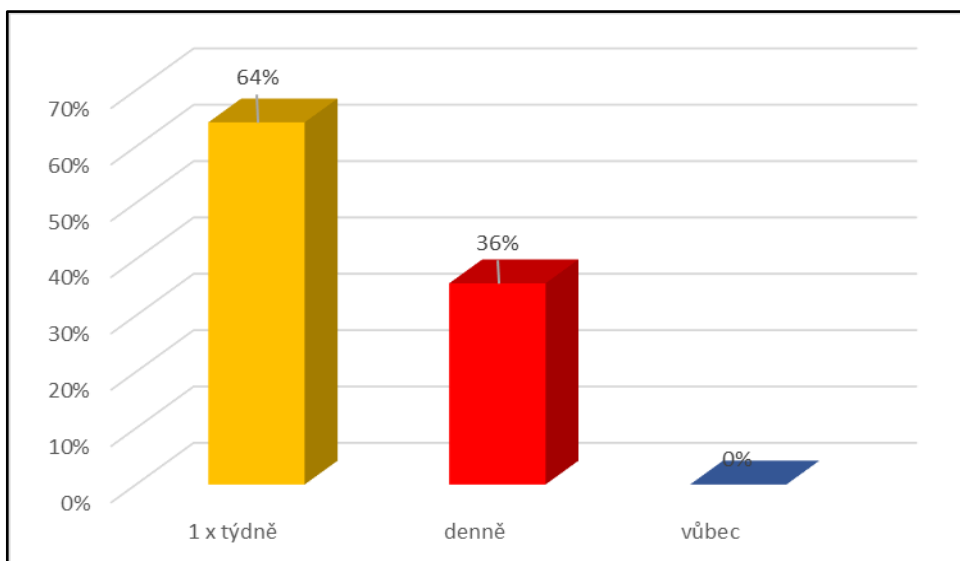
Sedmá položka cílila na zjištění, jak často se respondenti účastní vzdělávacích aktivit ve svém zařízení. Rozložení výsledných dat je prezentováno v tabulce 6 společně s grafem 6.

Tabulka 6 Četnost využití vzdělávacích programů

Jak často v domově seniorů využíváte vzdělávací programy?	absolutní četnost N	relativní četnost %
alespoň 1 x týdně	63	64,28 %
převážně denně	35	35,71 %
vůbec	0	00,00 %
celkem	98	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 6 Četnost využití vzdělávacích programů

Zdroj: vlastní zpracování

Zjištění o četnosti využívání vzdělávacích aktivit lze považovat za povzbudivá. Denně se na nějaké z aktivit podílí 35 (35,71 %) respondentů, 63 (64,28 %) jich pak nějaký vzdělávací program realizuje alespoň jednou týdně. Mezi 98 respondenty se nenašel žádný, který by se vzdělávacích programů vůbec nezúčastnil. Zde je samozřejmě třeba mít na paměti, že na daný dotazník odpovídali jen ti senioři, jejichž zdravotní fyzický i psychický stav dovolil smysluplné vyplnění.

Položka 8: Získávání/zdroje informací o vzdělávacích aktivitách

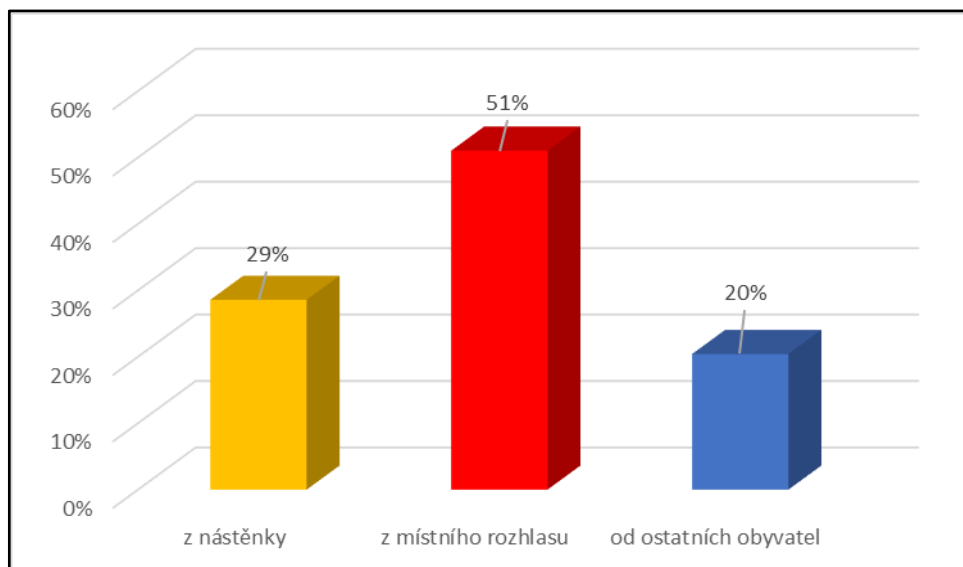
Osmá položka cílila na získání přehledu o tom, z jakého zdroje získávají senioři informace o vzdělávacích aktivitách v domově pro seniory. Rozložení získaných dat uvádí tabulka 7 společně s grafem 7.

Tabulka 7 Zdroje informací o vzdělávacích programech

Jak se dozvídáte o nabídce vzdělávacích programů?	absolutní četnost N	relativní četnost %
z nástěnky	28	28,57 %
z místního rozhlasu	50	51,02 %
od ostatních obyvatel	20	20,41 %
celkem	98	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 7 Získávání informací o vzdělávacích programech

Zdroj: vlastní zpracování

Ze získaných dat vyplynulo, že největší počet respondentů uvedl jako hlavní pramen informací místní rozhlas (51,02 %), dále senioři získávají povědomí o vzdělávacích programech také z nástěnky (28,57 %) a od ostatních obyvatel domova (20,41 %).

Položka 9: Zkušenost s informovaností o vzdělávacích aktivitách

V deváté položce byli respondenti požádáni o sdělení, jak hodnotí informovanost o vzdělávacích aktivitách. Výsledku přináší tabulka 8.

Tabulka 8 Informovanost o možnostech vzdělávání

Myslíte si, že jste dostatečně informován o možnostech vzdělávání v domově seniorů?	absolutní četnost N	relativní četnost %
ano, dostatečně	98	100 %
nedostatečně	0	0 %
celkem	98	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Co se týká hodnocení informovanosti o možnostech vzdělávání, je všech 98 seniorů podle svého tvrzení přesvědčeno o tom, že informace, které jsou jim poskytovány k různým možnostem, jsou dostatečné.

Položka 10: Spokojenost s nabídkou vzdělávacích aktivitách

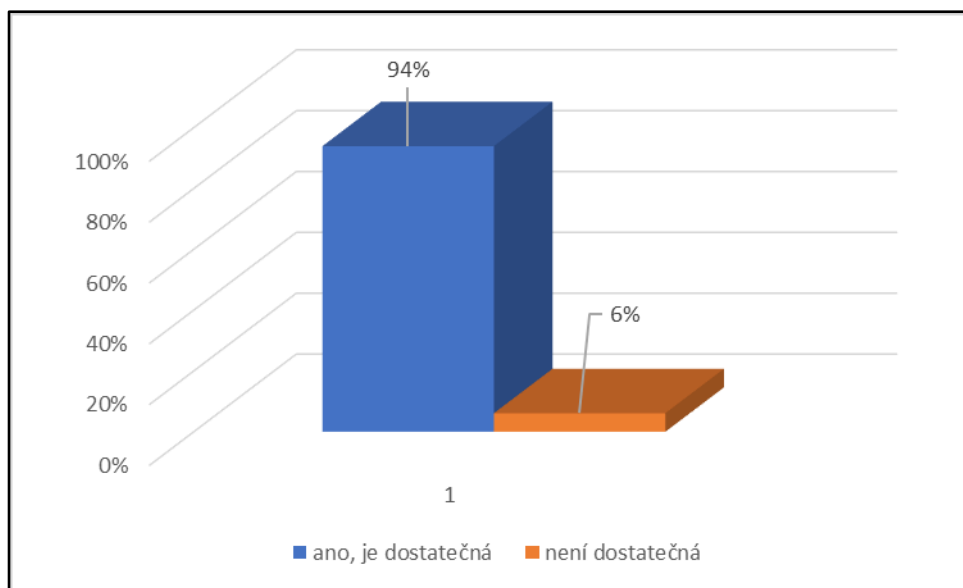
Formulace desáté položky směřovala ke zjištění, jak respondenti hodnotí nabídku vzdělávacích aktivit v domově pro seniory. Rozložení získaných dat uvádí tabulka 9 společně s grafem 8.

Tabulka 9 Hodnocení nabídky vzdělávacích programů

Domníváte se, že je nabídka vzdělávání v domovech seniorů dostatečná?	absolutní četnost N	relativní četnost %
ano, je dostatečná	92	93,9 %
není dostatečná	6	6,1 %
celkem	98	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 8 Hodnocení nabídky vzdělávacích programů

Zdroj: vlastní zpracování

Ze získaných dat vyplývá, že naprostá většina (93,9 %) seniorů je s možnostmi vzdělávání, které jsou jim nabízeny v domovech důchodců, spokojeno, pouze 6 (6,1 %) jich vyjádřilo se stávajícím stavem nespokojenost.

Položka 11: Hodnocení vlivu vzdělávání na tělesný zdravotní stav

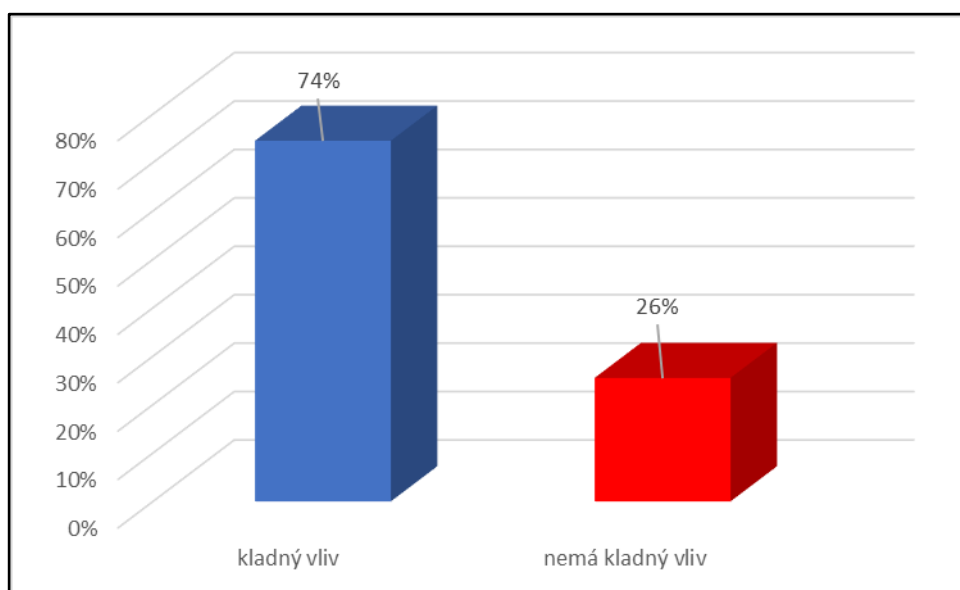
V jedenácté položce měli respondenti ohodnotit, jaký vnímají vliv andragogického vzdělávání na vlastní tělesný zdravotní stav. Rozložení získaných dat prezentují tabulka 10 společně s grafem 9.

Tabulka 10 Vliv vzdělávání na tělesný zdravotní stav

Jste přesvědčen, že má vzdělávání kladný vliv na Váš <u>tělesný</u> zdravotní stav?	absolutní četnost N	relativní četnost %
ano, má kladný vliv	73	74,49 %
ne, nemá kladný vliv	25	25,51 %
celkem	98	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 9 Vliv vzdělávání na tělesný zdravotní stav

Zdroj: vlastní zpracování

Ze získaných dat vyplynulo, že 73 (74,49 %) respondentů hodnotí dopad vzdělávání na jejich fyzické zdraví pozitivně, 25 (25,51 %) není přesvědčeno o tom, že vzdělávání pozitivně působí na jejich tělesný zdravotní stav.

Položka 12: Hodnocení vlivu vzdělávání na psychický zdravotní stav

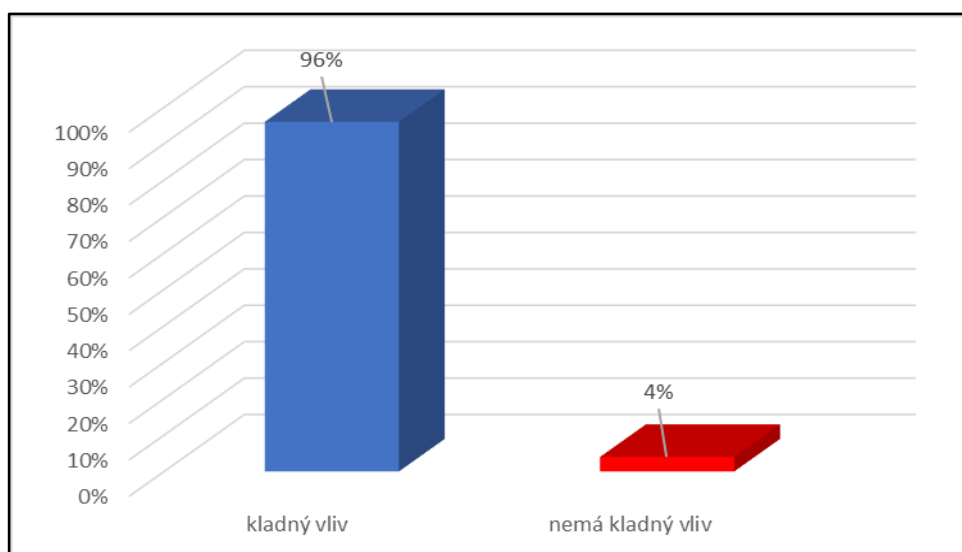
Ve dvanácté položce měli respondenti ohodnotit, jaký vnímají vliv andragogického vzdělávání na psychiku a duševní zdraví. Rozložení získaných dat prezentují tabulka 11 společně s grafem 10.

Tabulka 11 Vliv vzdělávání na psychický zdravotní stav

Jste přesvědčen, že má vzdělávání kladný vliv na Váš <u>psychický</u> stav?	absolutní četnost N	relativní četnost %
ano, má kladný vliv	94	95,92 %
ne, nemá kladný vliv	4	4,08 %
celkem	98	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 10 Vliv vzdělávání na psychický zdravotní stav

Zdroj: vlastní zpracování

Získaná data naznačují, že na psychické zdraví má vzdělávání vyšší vliv než na zdraví fyzické. Kladnou odpověď zvolilo 95,92 %, zbylých 4,08 % respondentů si nemyslí, že vzdělávání prospívá jejich duševní pohodě.

Položka 13: Formy vzdělávání, které seniři v domovech pro seniory postrádají

Je pochopitelné, že nabídka vzdělávacích aktivit nemůže být vyčerpávající. Třináctá položka byla druhou, která reprezentovala otevřené otázky. Respondenti zde byli požádáni o sdělení, jaké formy vzdělávání jim v domovech pro seniory chybí. Získané odpovědi jsme rozčlenili do kategorií uvedených v tabulce 12.

Tabulka 12 Chybějící formy vzdělávání z pohledu respondentů

Jakou formu vzdělávání v domově pro seniory postrádáte?	absolutní četnost N	relativní četnost %
přednášky o historii, cestování, zdravém životním stylu	52	53,06 %
výjezdy za kulturou a památkami	14	14,29 %
častější kontakt se zvířaty	20	20,41 %
počítače	3	3,06 %
jóga	8	8,16 %
cizí jazyk	1	1,02 %
celkem	98	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Z výzkumu vyplynulo, že 52 seniorů by přivítalo, kdyby byly početněji zastoupeno vzdělávání, které by se týkalo historie, cestování a zdravého životního stylu. 20 dotazovaných by ocenilo možnost častějšího styku se zvířaty, dalších 14 pak preferuje výjezdy za kulturou a památkami. 8 seniorů by uvítalo kurzy jógy. S ohledem na věk respondentů nepřekvapí informace, že o počítačové vzdělávání projeví zájem jen 3 respondenti, v cizím jazyku by se pak chtěl vzdělávat jen jeden dotázaných.

Položka 14: Hodnocení poskytovaného vzdělávání v domovech pro seniory

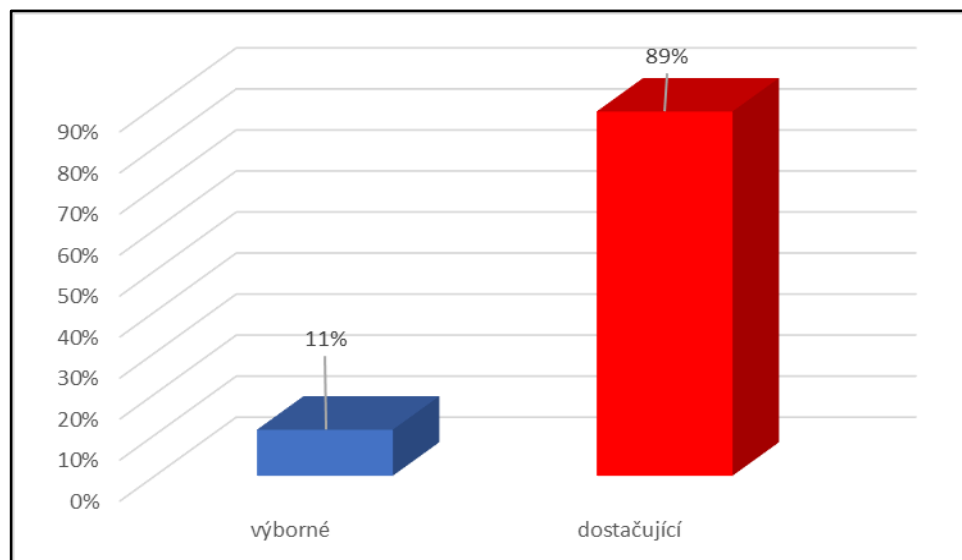
V této položce měli uvést, jak celkově hodnotí vzdělávání poskytované v domově pro seniory, kde v době vyplňování dotazníku pobývali. Rozložení získaných dat prezentují tabulka 13 společně s grafem 11.

Tabulka 13 Celkové hodnocení poskytovaného vzdělávání

Celkově poskytované vzdělávání hodnotíte jako:	absolutní četnost N	relativní četnost %
výborné	11	11,22 %
dostačující	87	88,78 %
nevyhovující	0	00,00 %
celkem	98	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 11 Celkové hodnocení poskytovaného vzdělávání

Zdroj: vlastní zpracování

Z rozložení dat je patrné, že většina respondentů (88,78 %) volila variantu odpovědi „dostačující“. Jako „výborné“ hodnotí vzdělávání poskytované ve „svém“ domově pro seniory 11,22 % respondentů. Ani jeden z respondentů nezvolil odpověď nevyhovující.

Položka 15: Účast na vzdělávání klientů domova pro seniory s výraznými zdravotními problémy

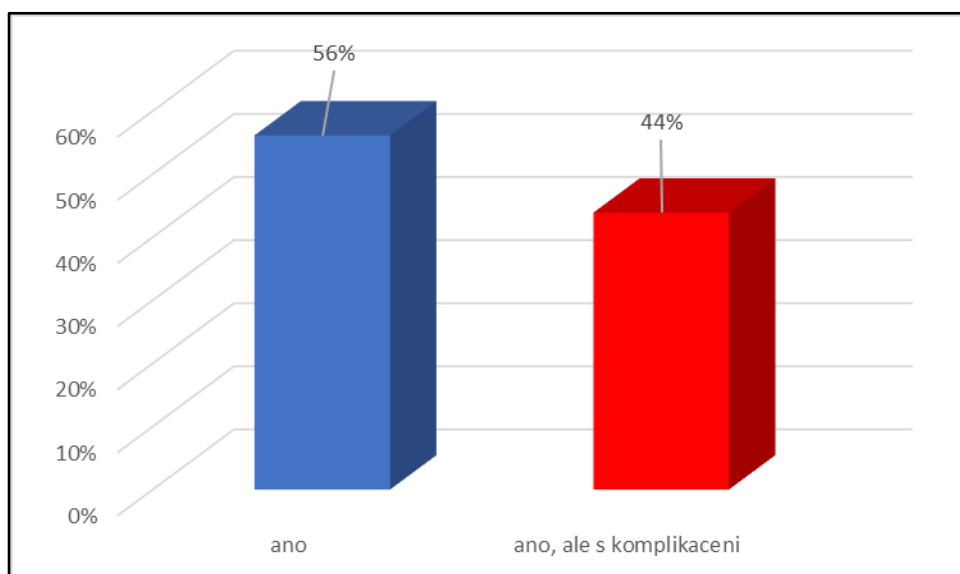
Specifický problém představuje účast na vzdělávacích programech ze strany klientů, kteří na tom nejsou zdravotně dobře. V položce 15 byli respondenti dotázáni, zda v „jejich“ zařízení se mohou vzdělávání účastnit i lidé s výraznými zdravotními obtížemi. Rozložení získaných dat prezentují tabulka 14 společně s grafem 12.

Tabulka 14 Účast na vzdělávání klientů s výraznými zdravotními obtížemi

Mají příležitost zúčastnit se vzdělávacích kursů i klienti, kteří mají výrazné zdravotní problémy?	absolutní četnost N	relativní četnost %
ano	55	56,12 %
ano, ale je to spojeno s různými komplikacemi	43	43,88 %
ne	0	00,00 %
celkem	98	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 12 Účast na vzdělávání klientů s výraznými zdravotními obtížemi

Zdroj: vlastní zpracování

Z analýzy dat vyplynulo, že podle 55 (56,12 %) respondentů výzkumu se mohou klienti s výraznějšími zdravotními obtížemi rovněž zúčastnit vzdělávacích aktivit, dalších 43 (43,88 %) uvádí, že jejich zařízení těmto klientům vzdělávání umožňuje, ale je to spojeno s jistými komplikacemi. Ani jeden respondent neuvedl, že by v domově pro seniory neměli klienti s výraznějšími zdravotními problémy přístup ke vzdělávání.

Položka 16: Hodnocení smysluplnosti vzdělávání v domovech důchodců

V závěrečné položce byli respondenti požádáni k zodpovězení otázky, zda považují vzdělávání v domovech pro seniory za smysluplné či nikoli. Rozložení získaných dat uvádí tabulka 15.

Tabulka 15 Hodnocení smysluplnosti vzdělávání v domovech důchodců

Je podle Vás vzdělávání v domovech pro seniory smysluplné?	absolutní četnost N	relativní četnost %
ano, je smysluplné	98	100 %
ne, není smysluplné	0	0 %
celkem	98	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování

Cenná je bezpochyby z výsledků dotazníku plynoucí informace, že všech 98 respondentů vnímá vzdělávání v rámci domova sjako smysluplné.

4 SOUHRN A DISKUSE

Záměrem empirického šetření bylo získat přehled o vybraných didaktických aspektech andragogického vzdělávání seniorů v edukačním prostředí domova pro seniory. Šetření se zaměřilo na získání informací o tom, jaké organizační formy a výukové metody jsou využívány ve vzdělávání seniorů v prostředí domova pro seniory a jak senioři toto vzdělávání hodnotí.

K získání dat byl využit dotazník vlastní konstrukce, sestrojený na základě poznatků získaných při zpracování teoretické části bakalářské práce. Výzkumný vzorek se skládal z klientů čtyř domovů pro seniory v Ústeckém kraji. K finálnímu vyhodnocení bylo přijato 98 dotazníků, výzkumný vzorek tedy tvořilo 98 respondentů – seniorů/klientů zařízení sociálních služeb domova pro seniory.

Ve shodě s demografickou situací v populaci seniorů v České republice dle dat Českého statistického úřadu (ČSÚ)¹⁰⁹ převažovaly ve výzkumném vzorku ženy (77,42 %). Zde je možné konstatovat, že již touto skutečností mohou být výsledky určité části šetření ovlivněny, neboť ženy se zpravidla zajímají o poněkud jiné obory vzdělávání než muži. Výsledky šetření jsou do jisté míry ovlivněny i složením souboru dle věku. Nadpoloviční skupina respondentů (52,04 %) spadá do věkové kategorie 80 let a výše, což je více než je zastoupení seniorů 80+ v populaci ČR (skupina seniorů starších 80 let tvoří přibližně jednu pětinu osob v seniorském věku).¹¹⁰ Lze předpokládat, že priority ve vzdělávání budou pro tuto věkovou kategorii odlišné v porovnání se zájmy mladších seniorů. Většinu respondentů tvořili ovdovělí lidé, což vzhledem k věkovému a genderovému složení výzkumného vzorku není překvapivé; v roce 2020 ovdovělo ve věku 65 a více let 10,7 tisíce mužů a 27,6 tisíce žen, a to ve věkovém průměru muži ve věku 78,3 let a ženy ve věku 75,8 let.¹¹¹ I tento fakt může mít určitý vliv na preferenci vzdělávání s ohledem na předpoklad, že pro ovdovělé může být důležitým faktorem

¹⁰⁹ ČSÚ (2022). *Senioři v ČR v datech – 2021. Demografické charakteristiky seniorů*. [online] [cit. 28. 2. 2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/142141241/31003421k01.pdf/1c52a872-bba9-4774-8882-cb2510911f74?version=1.7>

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ Tamtéž

možnost sociálního kontaktu v rámci vzdělávacích aktivit. Vzdělávání v seniorském věku totiž pomáhá k aktivnímu nabývání sociálních kontaktů, což následně přispívá ke zlepšování psychického stavu.¹¹²

Z hlediska nejvyššího dosaženého vzdělání převažovali v souboru seniorů se základním vzděláním a vyučením (střední vzdělání bez maturity). Celková data o vzdělanosti seniorů v ČR nemáme k dispozici; data ze sčítání obyvatel v roce 2011 v hlavním městě Praze přinesla zjištění, že nejčastější vzdělání mezi seniory hlavního města je střední vzdělání bez maturity (29,3 %), přičemž vysokoškolského vzdělání dosáhl přibližně každý pátý z obyvatel Prahy ve věku 65 a více let.¹¹³ I faktor dosaženého vzdělání může do určité míry ovlivňovat výsledky našeho výzkumu, neboť lze dovodit, že seniori budou v DpS vyhledávat vzdělávací aktivity odpovídající jejich dosaženému vzdělání. Nízký podíl maturantů a vysokoškoláků ve výzkumném vzorku v tomto výzkumném šetření může stát v pozadí velmi malého zájmu o vzdělávání v cizích jazycích.

V následující část je souhrn získaných výsledků zakotven do vypracování odpovědí na stanovené výzkumné otázky.

Vo1 Jaké formy vzdělávání jsou převážně využívány při vzdělávání v prostředí domova pro seniory?

Odpověď na první výzkumnou otázku je sycena vyhodnocením položek č. 5 (otevřená otázka), č. 6 a č. 13.

Z analýzy odpovědí na otevřenou otázku vyplynulo, že ve sledovaných domovech pro seniory existuje široká a pestrá nabídka andragogického vzdělávání. Z odpovědí seniorů lze dovodit, že jednotlivých metod vyučování využívají lektoři

¹¹² ONDRIOVÁ, Iveta (2020). *Vzdělávání seniorů v kontextu idejí celoživotního vzdělávání*. [online] ©Seniorzone.cz [cit. 2. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.seniorzone.cz/33/vzdelavani-senioru-v-kontextu-ideji-celozivotniho-vzdelavani-uniqueidmRRWSbk196FNf8-jVUh4EvkoCyJ2LGY1Lx1h-9gR-Y/>

¹¹³ ČSÚ (2015). *Vzdělanost a ekonomická aktivita seniorů*. [online] [cit. 2. 3. 2023]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/20541915/33014015_02.pdf/9a6f7f40-061f-4f72-977f-721c67f75e91?version=1.1

v nejvyšší míře aktivizující výukové metody jako jsou řešení problému, inscenační metody, metody situační či didaktické hry. Tyto metody jsou využívány při vzdělávacích aktivitách typu trénování paměti a dalších kognitivních funkcí s využitím různých her či hraní na hudební nástroje. Výsledky výzkumu odpovídají moderním požadavkům andragogiky seniorů. Využívání aktivizačních metod ve vzdělávání seniorů je důležité zejména z toho důvodu, že aktivita ve stáří mobilizuje psychickou i fyzickou stránku osobnosti seniora.¹¹⁴ Aktivita, tj. participace účastníků na průběhu vzdělávání, je jedním z principů didaktiky vzdělávání dospělých¹¹⁵ a odpovídá modernímu trendu ve vzdělávání seniorů. Pevná uvádí, že v posledních letech „postupně padá mýtus o velké přednáškové místnosti plné desítek seniorů, kteří pouze poslouchají frontální přednášku. Seniori už chtějí víc, chtějí něco zažít a prožít.“¹¹⁶

Z odpovědí respondentů vyplývá, že k dalším metodám, se kterými se při vzdělávání v DpS setkávají, patří metody slovní a metody názorně-demonstrační. Metody slovní (výklad, vysvětlování, práce s obrazem a další) se uplatní při přednáškách na různá témata. Ve velké míře jsou v rámci vzdělávání využívány i metody názorně – demonstrační, a to při různých pohybových aktivitách a pohybových hrách, v rámci nácviku jemné motoriky a výuky zaměřené na rozvíjení kreativních technik. Rovněž názornost, která spočívá ve vizualizaci i v návaznosti na konkrétní vnímání a pozornost seniora jakožto účastníka vzdělávání, patří k základním principům andragogické didaktiky.¹¹⁷

Z odpovědi na položku 6 lze dovodit, že k rozšířeným formám vzdělávání se v domovech pro seniory řadí canisterapie, hipoterapie a cvičení jógy, naopak k málo využívaným patří arteterapie. Uvedené způsoby vzdělávání využívají komplexních metod výuky v tom smyslu, že se jedná o složitější metodické útvary, které využívají různou kombinaci a propojení několika základních prvků didaktického systému jako

¹¹⁴ ŠIMÍČKOVÁ ČÍŽKOVÁ J., BINAROVÁ, I., HOLÁSKOVÁ I. a kol. Přehled vývojové psychologie. Ostrava: Ostravská univerzita, 2003, s. 147. ISBN 80-244-0629-2.

¹¹⁵ MUŽÍK, Jaroslav *Principy, formy a metodika vzdělávání dospělých*. Praha: Rozlet servis, 2011, s. 8. ISBN 978-80-904824-2-5.

¹¹⁶ PEVNÁ, K. (2022). *Vzdělávání seniorů se mění, chtějí více zážitků*. [online] [cit. 3. 3. 2023]. Dostupné z: <https://icv.mendelu.cz/vzdelavani-senioru-se-meni-chteji-vice-zazitku/>

¹¹⁷ MUŽÍK, Jaroslav *Principy, formy a metodika vzdělávání dospělých*. Praha: Rozlet servis, 2011, s. 8. ISBN 978-80-904824-2-5.

jsou metody, organizační formy výuky, didaktické prostředky a které jsou orientovány prakticky.¹¹⁸ Pestrost a praktičnost canisterapie, hipoterapie a jógy jsou zřejmě nosnými prvky jejich obliby v rámci andragogického vzdělávání v domovech pro seniory. Z výzkumu Mařhové vyplynulo, že canisterapie má pozitivní (motivační) vliv na trénink kognitivních funkcí (paměť, myšlení, řeč), procvičování hrubé motoriky (pohybové koordinace a pohybu) a pozitivní změny nálady u seniorů s demencí.¹¹⁹

Představu o vzdělávání v DpS si lze učinit i z analýzy odpovědí, jaké typy či formy vzdělávání senioři v DpS postrádají. Z odpovědí na položku 13 lze dovodit, že v nejvyšší míře by respondenti přivítali přednášky o historii, cestování a zdravém životním stylu, vzdělávání využívající praktickou činnost se zvířaty a výjezdy za kulturou a památkami. Z hlediska metod vzdělávání se v uvedených případech jedná o metody slovní (přednášky) a metody aktivizující (činnost se zvířaty, výjezdy)

Souhrnně lze na první výzkumnou otázku odpovědět, že v domovech pro seniory je využívána celá škála didaktických prostředků a výukových metod, přičemž k nejvíce využívaným patří aktivizující metody vzdělávání a metody komplexní reprezentované canisterapií, hipoterapií a cvičením jógy.

Vo2 S jakou frekvencí se senioři v domovech pro seniory účastní vzdělávání, jakou formou jsou senioři v domovech pro seniory o vzdělávání převážně informováni a jak informovanost o nabídce vzdělávání senioři hodnotí?

Odpověď na druhou výzkumnou otázku je založena na vyhodnocení položek č. 7, č. 8 a č. 9. Analýza dat přinesla zjištění, že v nejvyšší míře (přibližně dvě třetiny) participují respondenti/klienti domova pro seniory na vzdělávacích aktivitách s frekvencí jedenkrát týdně. Přibližně třetina respondentů se nějaké ze vzdělávacích aktivit nabízených v domově pro seniory účastní převážně s denní frekvencí.

Pro přibližně polovinu respondentů je nejčastějším zdrojem informací o vzdělávacích aktivitách místní rozhlas v domově pro seniory. K dalším, méně

¹¹⁸ MAŇÁK, J., ŠVEC, V. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003, s. 131. ISBN 80-7315-039-5.

¹¹⁹ MAŘHOVÁ, L. *Canisterapie u seniorů s demencí*. *Psychoterapie pro praxi* 2012; 13 (3), s. 133-136.

využívaným zdrojům patří nástěnka v domově nebo informace od ostatních klientů domova pro seniory. Všichni respondenti jsou dle svých odpovědí dostatečně informováni o možnostech vzdělávání v DpS.

Souhrnně lze na druhou výzkumnou otázku odpovědět, že senioři se v DpS účastní na vzdělávacích aktivitách převážně s frekvencí jednou týdně, informace o vzdělávání získávají převážně z místního rozhlasu a informování o vzdělávacích akcích považují všichni respondenti za dostatečné.

Vo3 Má vzdělávání v domovech pro seniory převážně pozitivní vliv na jejich tělesné a psychické zdraví?

Třetí výzkumná otázka je zodpovězena na základě analýzy výsledků z položek č. 11 a č. 12. Výsledky naznačují, že vzdělávání má pozitivnější vliv na psychické zdraví než na zdraví tělesné. Zatímco pozitivní vliv na somatické zdraví uvedli přibližně 2/3 respondentů, pozitivní vliv na zdraví psychické sdělilo téměř 96 % účastníků dotazníkového šetření. Z uvedeného je patrné, že převážná část respondentů hodnotí vliv účastí na vzdělávání v domově pro seniory na fyzické i psychické zdraví pozitivně. Tento výsledek odpovídá i poznatkům výzkumu Čepelky o tom, že vzdělávání seniorů nezvyšuje pouze objem znalostí a dovedností, nýbrž pozitivně ovlivňuje i duševní zdraví, společenské postavení a kvalitu života seniorů.¹²⁰ Rovněž zahraniční výzkumy potvrzují existenci pozitivní dopadu vzdělávání má pozitivní na psychologické, duševní a sociální aspekty zdraví seniorů.¹²¹

Souhrnně lze na třetí výzkumnou otázku odpovědět, že převážná část seniorů uvádí pozitivní vliv vzdělávání v DpS na psychické i psychické zdraví.

¹²⁰ ČEPELKA, O. *Satisfakční a stimulační efekty organizovaného vzdělávání seniorů*. Lifelong Learning – celoživotní vzdělávání, roč. 9 (3). s. 22-24 ISSN 1804 -526X. <https://doi.org/10.11118/lifele20190903023>

¹²¹ SCHOULTZ, M., ÖHMAN, J., QUENNERSTEDT, M. *A review of research on the relationship between learning and health for older adults*. International Journal of Lifelong Education, 2020; Vol 39 (5-6), p.528-544. DOI: <https://doi.org/10.1080/02601370.2020.1819905>

Vo4 Jak senioři převážně hodnotí kvantitu, kvalitu a smysluplnost vzdělávání uskutečňovaného v domovech pro seniory?

Odpověď na čtvrtou výzkumnou otázku je sycena daty z položek č. 10, č. 14 a č. 16.

Analýza dat z položky 14 ukazuje, že dominantní část respondentů (94 %) považuje nabídku vzdělávání v DpS za dostatečnou. Tato položka odpovídá hodnocení kvantitativní dimenze vzdělávání v DpS.

Převážná část respondentů (89 %) hodnotí poskytované vzdělávání v DpS za dostačující, výrazně menší skupina dotázaných považuje poskytované vzdělávání za výborné. Tato položka odpovídá hodnocení kvalitativní dimenze vzdělávání v DpS.

Shodně všichni respondenti považují organizování vzdělávání v domovech pro seniory za smysluplné. Smysluplnost lze označit za motivační dimenzi vzdělávání v DpS. Uvedené zjištění odpovídá výsledkům klinické studie Zandieha a kol. provedeného na vzorku seniorů žijících v pečovatelském domě Sadeghieh v Isfahánu v Íránu. Z výsledku vyplynulo, že edukace seniorů orientovaná na potřeby je efektivní, bezpečná a levná metoda pro zlepšení celkového zdraví seniorů žijících v domovech pro seniory.¹²²

Souhrnně lze na čtvrtou výzkumnou otázku odpovědět, že z kvantitativního i kvalitativního hlediska považuje převážná část respondentů vzdělávání v DpS za dostatečné a z hlediska motivačního považují všichni respondenti možnost vzdělávání v DpS za smysluplné.

¹²² ZANDIYEH, Z., ZARE, E., MEHRABI, T. SHIRI, M. *The Effect of Need-oriented Educational Intervention on the General Health of the Elderly*. Iran Journal of Nursing and Midwifery Research, 2017; 22(1): 51–56. doi: 10.4103/1735-9066.202072

ZÁVĚR

Bakalářská práce se zabývala problematikou andragogické didaktiky ve vzdělávání seniorů v domovech pro seniory. Hlavním cílem práce bylo zjistit, jaké organizační formy a výukové metody jsou využívány ve vzdělávání seniorů v prostředí domova pro seniory a jak senioři toto vzdělávání hodnotí. Dílčím cílem práce bylo představení andragogiky jako jedné z pedagogických věd, která se podílí na vzdělávání jedinců v seniorském věku.

Struktura práce zrcadlila stanovené cíle. Teoretická část se zaměřila na splnění dílčího cíle, hlavní cíl byl pak naplněn v empirické části s následným vyhodnocením výzkumných otázek.

Ke splnění dílčího cíle byla využita rešerše zdrojů odborné literatury. V teoretické části byla nejprve představena gerontodidaktika jakožto aplikovaná disciplína pedagogiky, zaměřená specificky na oblast vzdělávání seniorů. Ze získaných poznatků vyplynulo, že cíle gerontodidaktiky se poněkud odlišují od cílů pedagogiky nebo andragogiky zaměřené na mladší populaci dospělých. Vzdělávání seniorů se primárně nezaměřuje na objem znalostí a prezentaci nových poznatků učiva, ale plní spíše funkci preventivní, sociální rehabilitační a posilovací. Souhrnně lze konstatovat, že gerontodidaktika, resp. její praktické uplatňování, cílí na udržování tělesného a zejména duševního zdraví a tím i na udržování kvality života. Teoretická část se dále soustředila na představení specifík seniorského věku ve vztahu ke vzdělávání a specificky ke vzdělávacím aktivitám nabízeným v prostředí domova pro seniory. Z rešerše odborné literatury vyplývá, že edukační proces musí být přizpůsoben biologickým i psychickým změnám doprovázející stáří, které do značné míry omezují možnosti osvojení nového učiva. Senioři potřebují k učení daleko více času než lidé v mladším věku. Rešerše odborné literatury přinesla zjištění, že v domovech pro seniory jsou vzdělávací aktivity realizovány ve dvojí podobě, a to v podobě interní a externí, kdy se na procesu vzdělávání podílejí rozličné vzdělávací instituce. Obsahem vzdělávání jsou zde především různé přednášky, besedy a vzdělávání zahrnující prvky relaxace jako jsou arteterapie, canisterapie ad. V následující části teoretického oddílu se rešerše literatury zaměřila na poznatky z andragogické didaktiky. Androdidaktický

proces představuje velice cílevědomé a záměrné působení vzdělavatele na seniory v roli vzdělávaných. Představeny zde byly didaktické principy, přičemž pro vzdělávání seniorů lze za patrně nejdůležitější princip označit zásady zpětné vazby, názornosti, přirozenosti a individuálního přístupu. Text se dále zaměřil na didaktické formy v andragogice a roli vzdělavatele (lektora) v andragogickém vzdělávání. Za nejvíce využívanou formu ve vzdělávání seniorů v DpS lze považovat přímou výuku, případně sebevzdělávání. Roli vzdělavatelů plní v DpS jednak externí lektoři, a dále i kompetentní zaměstnanci DpS. V další části se práce zaměřila na organizační formy ve vzdělávání dospělých. Ze získaných poznatků vyplývá, že v domově pro seniory se realizuje zájmové vzdělávání. Závěrečná podkapitola se zaměřila na čtyři specifické formy vzdělávání seniorů, konkrétně na arteterapii, canisterapii, hipoterapii a cvičení jógy.

Splnění hlavního cíle práce bylo realizováno na základě vyhodnocení výsledků dotazníkového šetření provedeného na vzorku 98 seniorů – klientů čtyř domovů pro seniory v Ústeckém kraji. Šetření, provedené s využitím prvků kvantitativního výzkumu, využilo ke sběru dat dotazník vlastní konstrukce o 16 položkách (2 otevřené, 13 uzavřených, 1 uzavřená s možností slovního doplnění) a k vyhodnocení dat metody absolutní a relativní četnosti. Ve výzkumném souboru převažoval podíl žen, seniorů ve věku 80+, ovdovělých a osob s dosaženým základním vzděláním. Dotazníkové šetření přinesla následující nejdůležitější zjištění. Ve shodě s poznatky uvedenými v teoretické části převažuje v DpS jednoznačně zájmová organizační forma vzdělávání. V domovech pro seniory je využívána celá škála didaktických prostředků a výukových metod, k nejvíce využívaným patří aktivizující metody vzdělávání a metody komplexní reprezentované canisterapií, hipoterapií a cvičením jógy. Arteterapie je využívána zřídka. Senioři se v DpS účastní na vzdělávacích aktivitách převážně s frekvencí jednou týdně. Informace o vzdělávání získávají převážně z místního rozhlasu. Informování o vzdělávacích akcích považují všichni respondenti za dostatečné. Ve shodě s výsledky výzkumných studií, včetně zahraničních, oceňuje převážná část seniorů pozitivní vliv vzdělávání v DpS na psychické i psychické zdraví. Převážná část seniorů hodnotí nabídku vzdělávání a obsah vzdělávacích aktivit jako dostatečné. Všichni respondenti považují možnost vzdělávání v DpS za smysluplné.

Na závěr lze podle mého názoru konstatovat, že bakalářská práce splnila stanovené zadání a vytyčené cíle. Práce a její výsledky mohou posloužit managementu domovů pro seniory, kompetentním pracovníkům DpS i externím lektorům při plánování vzdělávacích aktivit v DpS. Další výzkum se může zaměřit např. na kvalitativní šetření s využitím hloubkových rozhovorů s klienty DpS (či externími lektory nebo pracovníky odpovědnými za vzdělávací aktivity v DpS), které může přinést plastičtější obraz o možnostech uplatnění poznatků andragogické didaktiky při vzdělávání seniorů v prostředí pobytového zařízení domova pro seniory.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

AMBROŽOVÁ, M. *Technologie vzdělávání dospělých*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008. ISBN neuvedeno.

BALVÍN, J. *Andragogika jako teorie výchovy a vzdělávání dospělých*. Praha: Hnutí R, 2011. ISBN 978-80-86798-16-5.

BARTOŇKOVÁ, H., ŠIMEK, D. *Andragogika: studijní text pro distanční studium*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. ISBN 80-244-0394-3.

BEDNAŘÍKOVÁ, I. *Metodika vzdělávání dospělých*. Jihlava: VŠPJ-ICV, 2007. ISBN neuvedeno.

BENEŠ, M. *Andragogika*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2580-2.

ČEPELKA, O. *Satisfakční a stimulační efekty organizovaného vzdělávání seniorů*. Lifelong Learning – celoživotní vzdělávání, roč. 9 (3). s. 22-24 ISSN 1804 -526X. <https://doi.org/10.11118/lifele20190903023>

GALAJDOVÁ, L. *Pes lékařem lidské duše aneb Canisterapie*. Praha: Grada Publishing, 1999. ISBN 8071697893.

HARTL, P. *Kompendium pedagogické psychologie dospělých*. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-841-7.

HARTL, P. *Pedagogická psychologie dospělých*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. ISBN neuvedeno.

HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. ISBN 978-80-87109-19-9.

CHRÁSKA, M. *Úvod do kvantitativního výzkumu. Základy kvantitativně orientovaného výzkumu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003. ISBN 80-244-0765-5.

JANIŠ, K., SKOPALOVÁ, J. *Volný čas seniorů*. Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-247-5535-9.

JEDLIČKA, R. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence*. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5447-5.

KALNICKÝ, J. *Determinanty efektivnosti edukačního procesu*. Ostrava: Repronis, 2017.

KALNICKÝ, J. *Základy pedagogiky a andragogiky. Distanční studijní text*. Opava: Slezská univerzita, 2019.

- KLEVETOVÁ, D., DLABALOVÁ, I. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2169-9.
- KOUBEK, J. *Řízení lidských zdrojů*. Praha: Management Press, 2007. ISBN 978-80-7261-168-3.
- LIDELLOVÁ, L. a kol. *Kniha o józe: (kompletní průvodce)*. Praha: Svojtka a Vašut, 1997. ISBN 80-7180-111-9.
- LYSEBETH, A. *Jóga. Omládněte s jógou za 2x7 dní*. Praha: Argo, 2002. ISBN 80-7203-579-7.
- MALACH, J. *Efektivní metody vzdělávání dospělých*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2003a. ISBN 80-7042-946-1.
- MALACH, J. *Tvorba projektu vzdělávání*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2003b. ISBN 80-7042-942-9.
- MAŇÁK, J., JANÍK, T., ŠVEC, V. *Kurikulum v současné škole*. Brno: Paido, 2008. ISBN 978-80-731-5175-1.
- MAŇÁK, J., ŠVEC, V. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-039-5, s. 131
- MAŤHOVÁ, L. *Canisterapie u seniorů s demencí*. *Psychoterapie pro praxi* 2012; 13 (3), s. 133-136.
- MEDLÍKOVÁ, O. *Lektorské dovednosti*. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-3236-7.
- MUŽÍK, Jaroslav *Principy, formy a metodika vzdělávání dospělých*. Praha: Rozlet servis, 2011. ISBN 978-80-904824-2-5,
- MUŽÍK, J. *Andragogická didaktika. Řízení vzdělávacího procesu*. Praha: Wolters Kluwer, 2011. ISBN 978-80-7357-581-6.
- MUŽÍK, J. *Didaktika profesního vzdělávání dospělých*. Praha: Fraus, 2005. ISBN 80-7238-220-9.
- MUŽÍK, J. *Androdidaktika*. Praha: ASPI, 2004. ISBN 80-7357-045-9.
- MUŽÍK, J. *Andragogická didaktika*. Praha: Codex Bohemia, 1998. ISBN 80-85963-52-3.
- NERANDŽIČ, Z. *Animoterapie, aneb, Jak nás zvířata léčí: praktický průvodce pro veřejnost, pedagogy i pracovníky zdravotnických zařízení a sociálních ústavů*. Praha: Albatros, 2006. ISBN 80-00-01809-8.

- ONDRÁKOVÁ, J. *Vzdělávání seniorů a jeho specifika: výkladový slovník*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012. ISBN 978-80-7465-038-3.
- PALÁN, Z. *Lidské zdroje – výkladový slovník*. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0950-7.
- PALÁN, Z., LANGER, T. *Základy andragogiky*. Praha: UJAK, 2008. ISBN 978-80-86723-58-7.
- PIPEKOVÁ, J., VÍTKOVÁ, M. *Terapie ve speciálně pedagogické péči*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-010-7.
- PODLAHOVÁ, L., a kol. *Didaktika pro vysokoškolské učitele*. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-4217-5.
- PRŮCHA, J. a kol. *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-736-7546-2.
- PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-170-3.
- PRŮCHA, J., VETEŠKA, J. *Andragogický slovník*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4748-4.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E. M. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.
- PUNCH, K. *Základy kvantitativního šetření*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-381-9.
- ŠERÁK, M., DVOŘÁKOVÁ, M. *Kapitoly z teorie a praxe vzdělávání dospělých*. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2009. ISBN 978-80213-2001-7.
- ŠICKOVÁ-FABRICI, J. *Základy arteterapie*. Praha: Portál, 2008. ISBN 80-7178-616-0.
- ŠIMÍČKOVÁ ČÍŽKOVÁ J., BINAROVÁ, I., HOLÁSKOVÁ I. a kol. *Přehled vývojové psychologie*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2003. ISBN 80-244-0629-2.
- ŠIROKÝ, J. a kolektiv. *Tvoříme a publikujeme odborné texty*. Praha: EDIKA, 2011. ISBN 978-80-251-3510-5.
- ŠPATENKOVÁ, N., SMÉKALOVÁ, L. *Edukace seniorů: geragogika a gerontodidaktika*. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5446-8.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří*. Praha: Univerzita Karlova, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5

VELEMÍNSKÝ, M. a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona, 2007. ISBN 978-80-7322-109-6.

VETEŠKA, J. *Gerontagogika: psychologicko-andragogická specifika edukace a aktivizace seniorů*. Praha: Česká andragogická společnost, 2016. ISBN 978-80-905460-4-2.

VETEŠKA, J. *Přehled andragogiky. Úvod do studia vzdělávání a učení se dospělých*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1026-9.

VETEŠKA, J., TURECKIOVÁ, M. *Kompetence ve vzdělávání*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1770-8.

VETEŠKA, J., TURECKIOVÁ, M. *Vzdělávání a rozvoj podle kompetencí*. Praha: UJAK, 2008. ISBN 978-80-86723-54-9.

VETEŠKA, J., VACÍNOVÁ, T. a kol. *Aktuální otázky vzdělávání dospělých. Andragogika na prahu 21. století*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2011. ISBN 978-80-7452-012-9.

ZLÁMAL, J. *Didaktika profesního vzdělávání v širším pedagogickém kontextu*. Praha: UJAK, 2009. ISBN 978-80-8672-379-2.

ZORMANOVÁ, L. *Didaktika dospělých*. Praha: Grada Publishing, 2017. ISBN 978-80-271-0051-4.

Seznam použitých zahraničních zdrojů

SCHOULTZ, M., ÖHMAN, J., QUENNERSTEDT, M. *A review of research on the relationship between learning and health for older adults*. *International Journal of Lifelong Education*, 2020; Vol 39 (5-6), p.528-544. DOI: <https://doi.org/10.1080/02601370.2020.1819905>

ZANDIYEH, Z., ZARE, E., MEHRABI, T. SHIRI, M. *The Effect of Need-oriented Educational Intervention on the General Health of the Elderly*. *Iran Journal of Nursing and Midwifery Research*, 2017; 22(1): 51–56. doi: 10.4103/1735-9066.202072

Seznam použitých internetových zdrojů

CECHL, Pavel (2021). *Češi stárnou, míst v domovech seniorů ubývá*. [online] ©Novinky.cz [cit. 3. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/domaci-cesi-starnou-mist-v-domovech-senioru-ubyva-40367155>

ČSÚ (2022). *Senioři v ČR v datech – 2021. Demografické charakteristiky seniorů*. [online] [cit. 28. 2. 2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/142141241/31003421k01.pdf/1c52a872-bba9-4774-8882-cb2510911f74?version=1.7>

ČSÚ (2015). *Vzdělanost a ekonomická aktivita seniorů*. [online] [cit. 2. 3. 2023]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/20541915/33014015_02.pdf/9a6f7f40-061f-4f72-977f-721c67f75e91?version=1.1

KUBÍNYJ, L. (2013). *Základy andragogické didaktiky*. [online] ©Operační program *Vzdělávání pro konkurenceschopnost*. [cit. 3. 3. 2023]. Dostupné z: https://moodle.unob.cz/pluginfile.php/42324/mod_resource/content/1/Základy%20andragogické%20didaktiky.pdf

MŠMT ČR (2003) *Bílá kniha – Národní program rozvoje vzdělání v ČR 2002*. [online] [cit. 10. 1. 2023]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/bila-kniha-narodni-program-rozvoje-vzdelani-v-cr>.

NADACE PLNÉ VĚDOMÍ (2023) *Jóga pro seniory*. [online] [cit. 28. 1. 2023]. Dostupné z: <https://www.plnevedomi.cz/clanek/joga-pro-seniory-zdarma>.

NĚMEČKOVÁ, M., ŠTYGLEROVÁ, T. (2022). *Seniorů přibývá i přes vyšší úmrtnost*. [online] ©Magazín Českého statistického úřadu [cit. 3. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.statistikaamy.cz/2022/05/23/senioru-pribyva-i-pres-vyssi-umrtnost>

ONDŘIOVÁ, Iveta (2020). *Vzdělávání seniorů v kontextu idejí celoživotního vzdělávání*. [online] ©Seniorzone.cz [cit. 2. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.seniorzone.cz/33/vzdelavani-senioru-v-kontextu-ideji-celozivotniho-vzdelavani-uniqueidmRRWSbk196FNf8-jVUh4EvykoCyJ2LGY1Lx1h-9gR-Y/>

PEVNÁ, K. (2022). *Vzdělávání seniorů se mění, chtějí více zážitků*. [online] [cit. 3. 3. 2023]. Dostupné z: <https://icv.mendelu.cz/vzdelavani-senioru-se-meni-chteji-vice-zazitku/>

SEZNAM ZKRATEK

ČSÚ	Český statistický úřad
MŠMT ČR	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky
DpS	Domov pro seniory

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ

Seznam tabulek

Tabulka 1 Členění souboru dle pohlaví	47
Tabulka 2 Věk respondentů	48
Tabulka 3 Rodinný stav respondentů	49
Tabulka 4 Členění souboru podle dosaženého vzdělání	50
Tabulka 5 Míra využití vybraných metod vzdělávání	52
Tabulka 6 Četnost využití vzdělávacích programů	53
Tabulka 7 Zdroje informací o vzdělávacích programech	54
Tabulka 8 Informovanost o možnostech vzdělávání	55
Tabulka 9 Hodnocení nabídky vzdělávacích programů	56
Tabulka 10 Vliv vzdělávání na tělesný zdravotní stav	57
Tabulka 11 Vliv vzdělávání na psychický zdravotní stav	58
Tabulka 12 Chybějící formy vzdělávání z pohledu respondentů	59
Tabulka 13 Celkové hodnocení poskytovaného vzdělávání	59
Tabulka 14 Účast na vzdělávání klientů s výraznými zdravotními obtížemi	60
Tabulka 15 Hodnocení smysluplnosti vzdělávání v domovech důchodců	61

Seznam grafů

Graf 1 Členění souboru dle pohlaví	47
Graf 2 Věk respondentů	48
Graf 3 Rodinný stav respondentů	49
Graf 4 Členění souboru podle dosaženého vzdělání	50
Graf 5 Míra využití vybraných metod vzdělávání	52
Graf 6 Četnost využití vzdělávacích programů	54
Graf 7 Získávání informací o vzdělávacích programech	55
Graf 8 Hodnocení nabídky vzdělávacích programů	56
Graf 9 Vliv vzdělávání na tělesný zdravotní stav	57
Graf 10 Vliv vzdělávání na psychický zdravotní stav	58
Graf 11 Celkové hodnocení poskytovaného vzdělávání	60
Graf 12 Účast na vzdělávání klientů s výraznými zdravotními obtížemi	61

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A - Dotazník	I
-----------------------------------	----------

Příloha A - Dotazník

1) Jaké je Vaše pohlaví?

- žena
- muž

2) Kolik Vám je let?

- 60-75
- 75-80
- více než 80

3) Jaký je Váš rodinný stav?

- svobodný
- v manželství
- ovdovělý

4) Jaké je Vaše dosažené vzdělání?

- základní
- vyučení bez maturity
- vyučení s maturitou
- středoškolské
- vysokoškolské

5) Jaké formy vzdělávání jsou ve Vašem domově seniorů realizovány?

.....

.....

.....

6) Jak často se Vašem domově pro seniory provádějí níže uvedené aktivity (arteterapie, canisterapie, hipoterapie, cvičení jógy)? Budu ráda, pokud odpověď doplníte i slovní informací k uvedeným terapiím.

- velmi často
- často
- zřídka
- vůbec

7) Jak často v domově seniorů využíváte vzdělávací programy?

- vůbec
- alespoň jednou týdně
- skoro denně

8) Jak se dozvídáte o nabídce vzdělávacích programů?

- z internetu
- od ostatních obyvatel domova
- z nástěnky

9) Myslíte si, že jste dostatečně informován o možnostech vzdělávání v domově seniorů?

- ano
- ne

10) Domníváte se, že je nabídka vzdělávání v domovech seniorů dostatečná?

- ano
- ne

11) Jste přesvědčen, že má vzdělávání kladný vliv na Váš tělesný zdravotní stav?

- ano
- ne

12) Jste přesvědčen, že má vzdělávání kladný vliv na Váš psychický tělesný stav?

- ano
- ne

13) Jakou formu vzdělávání v domově pro seniory postrádáte?

.....
.....
.....

14) Celkově poskytované vzdělávání hodnotíte jako

- výborné
- dostačující
- nevyhovující

15) Mají příležitost zúčastnit se vzdělávacích kursů i klienti, kteří jsou na tom zdravotně špatně?

- ano
- ano, ale je to spojeno s různými komplikacemi
- ne

16) Je podle Vás vzdělávání v domovech pro seniory smysluplné?

- ano
- ne

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Irena Krausová

Obor: Andragogika

Forma studia: kombinované

Název práce: Didaktika v andragogice a vzdělávání v sociálních službách se zaměřením na seniory 65+

Rok: 2023

Počet stran textu bez příloh: 62

Celkový počet stran příloh: 2

Počet titulů českých použitých zdrojů: 54

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 2

Počet internetových zdrojů: 9

Vedoucí práce: PhDr. Bohumír Fiala